

”...AIKAA KOHDATA RAUHASSA LAPSI...”

Päivähoidossa työskentelevien kokemuksia vertaisryhmässään sivuun jäävistä lapsista

Jaana Kaiponen

Jenna Koskela

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Oulun yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakonin

virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Kaiponen, Jaana & Koskela, Jenna. ”...Aikaa kohdata rauhassa lapsi...” - Päivähoidossa työskentelevien kokemuksia vertaisryhmässään sivuun jäävistä lapsista. Oulu, syksy 2009, 66 s., 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata päivähoiton työntekijöiden kokemuksia vertaisryhmässään sivuun jäävistä lapsista. Tavoitteena oli, että päivähoiton työntekijä voi omalla toiminnallaan tukea vertaisryhmästään sivuun jäävää lasta ja pystyy erottamaan yksinään viihtyvän lapsen lapsesta, joka tarvitsee aikuisen tukea päästäkseen mukaan vertaistensa toimintaan. Opinnäytetyössä tarkasteltiin lisäksi kirkon ja seurakunnan mahdollisuuksia tukea vertaisryhmästään sivuun jääviä lapsia kirjallisuuden ja tutkimustiedon kautta.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä sisältävillä kyselylomakkeilla kahden Oulun alueella sijaitsevan päiväkodin työntekijöiltä. Kyselyyn vastasi viisi työntekijää. Opinnäytetyö oli laadullinen ja aineisto analysoitiin käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Opinnäytetyön tulosten mukaan päiväkotiryhmässä sivuun jäävä lapsi oli vertaisryhmän ulkopuolella omasta tahdostaan, muiden toiminnasta johtuen, työntekijöistä riippuvista syistä tai aloittaessaan uutena lapsena päiväkotiryhmässä. Päivähoidon työntekijän keinot tukea sivuun jäävää lasta olivat työntekijän aktiivinen toiminta, suunniteltu toiminta lasten kanssa, oma hoitaja-menetelmä ja lapsen tukeminen vertaisryhmätoimintaan. Päivähoidon työntekijöiden toivomat keinot sivuun jäävien lasten huomioimiseen liittyivät rakenteellisiin tekijöihin ja työmenetelmiin vaikuttamiseen sekä vuorovaikutuksen lisäämiseen.

Jatkotutkimushaasteiksi nousivat päiväkotitoiminnassa jo olemassa olevien työtapojen kehittäminen ja uusien työtapojen löytäminen sivuun jäävien lasten tukemiseksi. Lisäksi nousi esille päivähoitossa työskentelevien valmiuksien kartoittaminen sivuun jäävän lapsen kohtaamiseen ja millaista tukea he tarvitsevat tähän.

Asiasanat: päivähoito, kokemukset, vertaisryhmät, ulkopuolisuus, lapset, kasvatuskumppanuus, diakonia, lapsityö, perhetyö, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Kaiponen, Jaana and Koskela, Jenna. "...A peaceful time to face a child..." – Experiences of day care employees about children outside a peer group. Oulu, autumn 2009, 66 p., 2 appendices. Language: Finnish.

Diaconia University of Applied Sciences, Diak North, Oulu. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services and qualification for the post of diaconia in the Evangelical Lutheran Church of Finland.

The purpose of this thesis was to describe experiences of day care employees about children outside a peer group. The target was that a day care employee can support a child outside a peer group with his/her own activity. A day care employee is able to distinguish a child who enjoys being alone from a child who needs an adult's help to get in a peer group activity. Possibilities of church and parish to support children outside a peer group were considered through literature and research in this thesis.

The material of this thesis was collected by using questionnaires. The questionnaire included both open and structured questions. Five employees of two day-care centres at the area of Oulu (Finland) answered the questionnaire. The thesis was carried out as a qualitative study and the research material was analyzed through inductive content analysis.

According to the results, a child outside a peer group was outside of his/her own free will, because of other children's activity and depending on an adult's behavior or when a child came new in the group. The means of day care employees were to support a child outside a peer group were employee's activity, prearranged activity with children, the method of personal care-givers and supporting the child into the peer group activity. Hoped-for expedients of day care employees to observe children outside of a peer group were connected to structural factors, influencing working methods and increasing interaction.

A future research topic would be to develop existing working methods and find new methods to support a child outside of a peer group. Added to this, mapping the day care employee's willingness to face a child outside a peer group rose up. Also the aim was to find out what kind support they need for that.

Keywords: day care, experiences, peer groups, outsider, children, partnership, diaconia, child work, family work, qualitative research

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	6
2 YHTEISKUNNAN MUUTOS JA KASVATUSKUMPPANUUS	8
2.1 Yhteiskunnan muutos ja perhe	8
2.2 Lasten päivähoido	10
2.3 Vanhempien ja päiväkodin yhteistyö	11
3 RYHMÄSSÄÄN SIVUUN JÄÄVÄ LAPSI	14
3.1 Lapsi vertaisryhmässä	14
3.2 Sivuun jäävä lapsi	15
3.3 Sosiaalisten suhteiden vaikutus sivuun jäämiselle	16
3.4 Sivuunjäämisriskin huomaaminen ja siihen puuttuminen	19
4 TERVEYS- JA SOSIAALIPALVELUT LAPSIPERHEIDEN TUKENA	21
4.1 Kunnan järjestämät terveys- ja sosiaalipalvelut	21
4.2 Kolmannen sektorin järjestämät terveys- ja sosiaalipalvelut	22
5 DIAKONIAITYÖN ROOLI PERHEIDEN TUKIJANA	23
5.1 Diakoniatyön perusteita	23
5.2 Lapsidiakonia	24
6 KIRKON PALVELUT LAPSIPERHEILLE	27
6.1 Kirkossa tehtävä lapsityö	27
6.2 Seurakunnan järjestämä lapsi- ja perhetyö	28
7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	30
8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	31
8.1 Laadullinen lähestymistapa	31
8.2 Aineiston keruu	32
8.3 Aineiston analyysi	33
9 OPINNÄYTETÖN TULOKSET	36
9.1 Päiväkodin työntekijöiden kuvaukset sivuun jäävästä lapsesta	36
9.1.1 Sivun jäävien lasten näkyminen päiväkodin työntekijöiden työssä	36
9.1.2 Sivuun jäävän lapsen ominaispiirteitä	39
9.2 Päiväkodin työntekijän keinot tukea sivuun jäävää lasta	39

9.3 Työntekijöiden toivomat keinot sivuun jäävien lasten huomioimiseen.....	42
10 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	44
11 POHDINTA	45
11.1 Opinnäytetyön luotettavuus	45
11.2 Opinnäytetyön eettisyys	47
11.3 Opinnäytetyöprosessin arviointia.....	48
11.3.1 Opinnäytetyön eteneminen.....	48
11.3.2 Kirkko ja seurakunta sivuun jäävän lapsen tukijana.....	49
11.4 Opinnäytetyömme aiheeseen liittyviä tutkimuksia	51
11.5 Jatkotutkimushaasteita	52
LÄHTEET.....	54
LIITE 1.....	63
LIITE 2.....	64

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme tarkoituksena on, että päivähoiton työntekijä kykenee erottamaan yksinään viihtyvän lapsen lapsesta, joka tarvitsee aikuisen tukea päästäkseen mukaan vertaistensa toimintaan. Opinnäytetyömme tavoitteena on, että työntekijä voi omalla toiminnallaan tukea vertaisryhmästään sivuun jäävää lasta ja kannustaa lasta muiden lasten pariin. Tavoitteenamme on myös, että päiväkodin toimintaan saataisiin mukaan myös ne lapset, jotka helposti jäävät yksin, eivätkä uskalla mennä mukaan leikkeihin.

Lapsen kehitys voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen, fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen. Fyysisellä kehityksellä tarkoitetaan kehon kasvua ja kehitystä, joka alkaa hedelmöitymisestä ja päättyy ihmisen kuolemaan. Fyysiseen kasvuun vaikuttavat sekä perintötekijät että elinympäristö. Psyykkiseen kehitykseen kuuluvat lapsen kognitiivisuuden ja persoonallisuuden kehittyminen. Kognitiivisuus käsittää havaitsemisen, muistin, ajattelun, kielen ja oppimisen. Ihmisen persoonallisuus muotoutuu muun muassa kehon rakenteen, luonteenpiirteiden, vastasyntyneen temperamentin, tarpeiden, minäkäsityksen ja keskushermoston toiminnan avulla. Sosiaalinen kehitys on osa minäkäsityksen ja tunne-elämän kehitystä. Yksilön ja ympäristön vuorovaikutus korostuu sosiaalisessa kehityksessä. (Aaltonen, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2001, 140–141, 152, 159, 176.)

Lapsen kehityksen osa-alueet tulisi huomioida tasa-arvoisesti. Usein huomio kiinnittyy pelkästään lapsen fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen, jolloin sosiaalinen kehitys jää huomiotta. Sosiaalisella kehityksellä on merkittävä rooli lapsen tulevaisuuden kannalta. Luottamussuhteen syntyminen vanhempaan on pohjana myöhempien ihmissuhteiden syntymiselle. Ensimmäisen vuorovaikutussuhteensa avulla lapsi opettelee myös yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja asenteita. Päivähoidossa lapsen sosiaalinen kehitys jatkuu. Siellä lapsi oppii muun muassa sääntöjen noudattamista, vastuunottoa ja omien mielipiteiden esille tuontia. Päivähoidossa lapsi vahvistaa käsitystään itsestään ryhmän jäsenenä. Ensisijaisen tärkeää on, että lapsella on mahdollisuus leikkiä ja olla muiden lasten kanssa. (Aaltonen ym. 2001, 180.)

Opinnäytetyömme ajankohtaisuudesta kertoo Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Folkhälsanin ja sosiaali- ja terveysministeriön vuoden alussa alkanut ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten parissa”- hanke. Hankkeeseen liittyvien tutkimusten mukaan jo kolmevuotias lapsi ymmärtää, jos hän on muiden lasten torjuma lapsi. (Väyrynen 2009.)

Päiväkodin työntekijä on tärkeässä asemassa lapsen kasvun ja kehityksen kokonaisvaltaisessa tukemisessa. Lapsi viettää päiväkodissa suurimman osan valveaikaajastaan. Päiväkodin työntekijöillä on mahdollisuus havaita lapsen kasvussa ja kehityksessä tapahtuvia muutoksia. Tällöin työntekijä voi keskittyä siihen kehityksen osa-alueeseen, jolla hän huomaa lapsen kaipaavan erityistä tukea. Lapsen kehitys on kokonaisvaltaista ja aikuisen tulee huomioida lapsen kaikkien kehityksen osa-alueiden vaikutukset toisiinsa. Jokaiselle lapselle tulisi taata yhtäläinen oikeus kuulua hyväksyttynä ja tärkeänä osana päivähoito- ja lähiyhteisöönsä (Laine 2006, 96).

2 YHTEISKUNNAN MUUTOS JA KASVATUSKUMPPANUUS

2.1 Yhteiskunnan muutos ja perhe

Valtaosa lapsiperheistä voi hyvin. Kuitenkin fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi on keskittymässä vain osaan väestöstä. Kaikki eivät pääse enää osallisiksi yhteiskunnan vaurastumisesta. (Kangaspunta & Värri 2007, 482.) Lapsiperheiden toimeentulo on heikentynyt. Lapsiperheisiin kuului yli puolet kaikista köyhyysrajan alittaneista henkilöistä 1990-luvun lopulla. (Salmi 2001, 57.)

Perheiden ongelmat liittyvät esimerkiksi yksinäisyyteen, taloudelliseen ahdinkoon, yksinhuoltajuuteen, työhön ja työttömyyteen, mielenterveyteen sekä päihteiden käyttöön (Kangaspunta & Värri 2007, 482). Lapsiperheiden vanhemmat tekevät yhä enemmän työtä viikoittain. Tämän myötä vanhemmat joutuvat lisääntyvässä määrin tasapainoilemaan kodin ja työn välillä. (Salmi 2001, 57.) Näiden ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan ennaltaehkäisevää työtä, ongelmien varhaista tunnistamista sekä varhaista ja osaaikaista tukea (Kangaspunta & Värri 2007, 483). Yhteiskuntamme hyvinvointijärjestelmä ei pysty enää takaamaan sosiaalista turvallisuutta kaikille. Kirkon ja seurakunnan olisikin syytä pohtia omaa rooliaan tässä tilanteessa. Yhteiskunnan muutos asettaa diakoniatyön miettimään asemaansa osana hyvinvointijärjestelmää. (Kainulainen 2002, 174–175.)

Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat kaikilla elämänalueilla myös perheissä ja kasvatuksessa (Salmi 2004, 1). Sosiaali-, terveys- ja koulutuspoliittiset päätökset tuovat esille yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Päätökset vaikeuttavat tai edesauttavat perheen ja lasten hyvinvointia. (Kalland 2007, 347.) Lapsilla on erilaisia tuen tarpeita, joita ei välttämättä voida lääketieteellisesti diagnosoida tai tunnistaa. Tuen tarpeet voivat ilmetä ryhmään liittymisen hankaluutena tai perheessä tapahtuvissa muutoksissa. (Heinämäki 2004, 227–230.)

Perhekoot ovat pienentyneet ja perheiden rakenne on muuttunut. Nykyään on yhä enemmän yksilapsisia perheitä, yhden huoltajan perheitä ja niin sanottuja uusperheitä.

Uusperheissä ongelmallista on uusien sukulaisuussuhteiden syntyminen ja lähisukulais-
ten määrän lisääntyminen. Kasvattajan on usein vaikea hahmottaa nykypäivänä vallitse-
via perhekäsityksiä. Lapsi voi puhua vanhempien uusista puolisoista isinä ja äiteinä.
Yksilapsisissa perheissä lapselta puuttuu välitön leikki- tai riitakumppani, jonka kanssa
voi harjoitella vuorovaikutustaitoja. Yhdenlapsen perheet vähentävät tulevaisuudessa
sukulaissuhteita. (Salmi 2004, 1-2; Karisto, Takala & Haapola 2003, 204–205.) Erilaiset
sosiaaliset verkostot voivat toimia perheen kannalta turvaa antavina ja suojaavina tai
perheen selviytymistä vaikeuttavina. Jotta perhe voisi hyvin, vanhemmat tarvitsevat
tuekseen muun muassa ystäviä, sukulaisia, muita vanhempia, päiväkotia ja koulua.
(Kalland 2007, 347.)

Perheen ulkoisten muutosten lisäksi yhteiskunnassamme voi havaita monia niin sanottu-
ja sisäisiä muutoksia. Yhteiskunnalliset arvot korostavat yksilöllistä elämäntapaa ja lap-
set koetaan usein elämänlaatua heikentävinä tai heidän koetaan olevan esteenä vanhem-
pien omien tavoitteiden toteutumiselle ja vapaudelle. (Salmi 2004,2.) Päivähoidon sosi-
aalipoliittinen merkitys korostuu yhteiskunnallisissa tilanteissa, joissa perheiden voima-
varat eivät riitä turvaamaan lapsen myönteistä kasvua (Heinämäki 2004, 45).

Lasten kasvatustavoissa ja kasvatuksen liittyvissä arvoissa on tapahtunut muutoksia
(Salmi 2004, 2). Vanhemmat eivät omaa valmista lapsen kasvattamisen mallia. Lapsen
kasvattamiseen ja hoitamiseen liittyvät tiedot ja taidot eivät enää välttämättä välity su-
kupolvelta toiselle. (Kangaspunta & Värri 2007, 483.) Aikaisemmin lapsen ajateltiin
kasvavan ja kehittyvän kuin itsestään. Nyt vanhemmat pyrkivät ohjaamaan, muokkaaa-
maan ja tukemaan lapsen kehitystä. Tähän on osaltaan vaikuttanut lapsipsykologinen ja
kasvatustieteellinen tutkimus. Myös kasvatusihanteet, -tavoitteet ja -arvot ovat muuttu-
neet. Ennen pidettiin tärkeinä lasten kuuliaisuutta, kärsivällisyyttä, itsensä hillitsemistä,
ahkeruutta, vaatimattomuutta ja rehellisyyttä. Nykyään korostetaan lapsen yksilöllisyyt-
tä, rohkeutta, kykyä itsensä ilmaisuun ja hyvää itsetuntoa. Yhteiskunnallinen ilmapiiri,
johon sisältyy kilpailuhenkisyys, näkyy nyt myös perheiden sisäisessä kasvatuksessa.
(Salmi 2004, 2.)

Kirkko pyrkii tukemaan lapsuutta ja ajamaan lasten asioita. Kirkko on haastanut lasten
parissa työskenteleviä suhtautumaan lapsuuteen suojelevasti. Kirkko ja seurakunnat
haluavat tarjota myönteisen ja aktiivisen panoksen tukemaan perheiden, lasten ja kotien

hyvinvointia. Ne pyrkivät yhteistyöhön niin perheen sisäisen kasvatustyön kuin yhteiskunnan muiden vastuullisten kasvatustahojen kanssa. Kirkon tulee korostaa kristillistä ja uskonnollista kasvatusta sekä tuoda esille usko ja luottamus siihen, että perhe on lapsen tärkein kasvuyhteisö. Rakastavassa perheessä lapsi saa elämisen mallin ja pysyvän elämän perustan ja se tukee lapsen kuvaa siitä, millainen hänen perheensä on. (Salmi 2004, 3-4; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, 104.)

Perhekäsitteen hajoaminen merkitsee sitä, etteivät lapset enää ankkuroidu mihinkään sosiaalisesti, eivätkä pysty luottamaan perheen pysyvyyteen. Lapsi voi kokea olevansa ulkopuolinen myös oman perheensä sisällä, mikäli hänelle ei synny kodissa, perheessä, eikä suvussa yhteisöllistä identiteettiä. Kirkko ja seurakunnat pyrkivät tukemaan lapsen tietoisuutta omasta perheestään. Kaikkien perheiden ei oleteta pysyvän ydinperheenä, mutta lapselle halutaan kuitenkin luoda kuva turvallisesta perheestä. Seurakunnan työ pyrkii välittämään viestiä perheen keskeisestä merkityksestä. (Salmi 2004, 4.)

Vanhempien kohtaamat taloudelliset ja henkiset paineet vaikuttavat koko perheeseen. Yhteiskunta kohdistaa suorituspaineita jo lapsiin ja lapsuuteen. (Salmi 2004, 4.) Lapsuutta on jo jonkin aikaa pidetty valmistautumisena aikuisuuteen, eräänlaisena yhteiskunnan ”odotushuoneena”, jossa lasten tulee kehittyä ja hankkia niitä tietoja ja taitoja, joita he tarvitsevat tulevaisuudessa (Alanen & Bardy 1990, 11). Kirkon toiminnassa pyritään korostamaan lapsuuden ainutkertaisuutta. Lapsuus tulisi rauhoittaa kasvulle. Lapsen ei tule miettiä niitä tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee pärjätäkseen aikuisena. Lapsella tulee olla riittävästi aikaa itselleen ja vanhempien tulee niin ikään olla läsnä lapsen arjessa. Tällöin lapsi tietää, että on hyväksytty. (Salmi 2004, 4-5.)

2.2 Lasten päivähoito

Päivähoito kuuluu hallinnollisesti kunnallishallinnon sektoreista sosiaalitoimeen (Heinämäki 2004, 44). Sosiaalitoimeen päivähoidon liittää päivähoitolaki, jossa päivähoidon järjestäminen kunnissa määrätään sosiaalilautakunnan tehtäväksi. Laki lasten päivähoitosta määrittelee päivähoidon tehtäväksi tukea päivähoidossa olevien lasten perheitä

kasvatustehtävässä ja edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä yhdessä lapsen vanhempien kanssa (Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36).

Päivähoidon tärkeitä tehtäviä ovat perheiden tukeminen kasvatustehtävässä ja lapsen persoonallisuuden tasapainoisen kehityksen edistäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999, 63–64). Tarkasteltaessa päivähoitoa sosiaalipalvelujen näkökulmasta, saa se vahvasti perhettä ja sen toimintaedellytyksiä tukevan roolin (Heinämäki 2004, 46). Suomalainen päivähoito eroaa monista muiden maiden päivähoitojärjestelmistä, koska se lukeutuu sosiaalipalveluihin. Osassa Euroopan maita, äidit ovat lasten kanssa kotona ja lapset menevät kolme- ja nelivuotiaina esiopetusryhmiin, jotka ovat suomalaiseen päiväkotiin verrattuna enemmän opetuksellisia. Yhdysvalloissa puolestaan päivähoito on kehittynyt enemmän huolenpitoa kuin kasvatuksellisia tarpeita varten. (Peterson 1987, 121–122.)

Suomessa varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joista tärkeimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. Näitä palveluita tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka tähtää lasten tasapainoisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen. Varhaiskasvatus koostuu hoivan, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Siinä pyritään suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen vuorovaikutukseen, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Merkittävänä voimavarana varhaiskasvatuksessa on ammattitaitoinen henkilöstö. (Stakes 2004, 9.)

2.3 Vanhempien ja päiväkodin yhteistyö

Vanhemmilla on vastuu kotona ja perhepiirissä tapahtuvasta hoidosta ja kasvatuksesta. Päiväkodin työntekijät huolehtivat lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sen ajan, jonka lapsi viettää päivähoidossa. Lapsen hoitamiseen ja opettamiseen liittyvät käytännöt ja ratkaisut siirtyvät kuitenkin suoraan tai epäsuorasti kodin ja päivähoidon välillä. (Strum 1997, 35.)

Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuus tarkoittaa vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden välistä yhteistyötä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemiseksi. Tämä vaatii vanhempien ja työntekijöiden välistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Kasvatusoikeus ja -vastuu kuuluvat lapsen vanhemmille. Työntekijöillä on koulutuksensa ansiosta ammatillista tietoa ja taitoa sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön luomisesta. (Stakes 2004, 29.) Kasvatuskumppanuudessa päivähoiton työntekijä ei ensisijaisesti tue vanhempaa vaan luo vanhemmalle kokemuksen siitä, että päiväkodin henkilöstö toimii yhteistyössä vanhemman kanssa lasta koskevissa asioissa. Työntekijä tekee aloitteen kasvatuskumppanuuden muodostamiseksi ja kasvattajalla on vastuu sen ylläpitämisestä. Toimivassa kasvatuskumppanuudessa päivähoito ja koti pyrkivät muodostamaan yhteisen käsityksen siitä, miten erilaisissa varhaislapsuuden verkostoissa ja kehitysympäristöissä elävälle lapselle voidaan turvata ehjän kasvun, kehityksen ja oppimisen perusta. (Kaskeala & Kekkonen 2008, 20–21; Kuokkanen 2006, 38.)

Kasvatuskumppanuuden pohjana ovat lapsen tarpeet. Lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen ohjaavat varhaiskasvatuksen toimintaa. Kasvatuskumppanuudessa vanhemmat ja päiväkodin työntekijät järjestelvät ja suunnittelevat lapsen kasvatustehtävää molemmille sopivalla tavalla. Yhteisenä tavoitteena heillä on puuttua mahdollisimman varhain lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen alueilla esiintyviin häiriöihin. (Stakes 2004, 29–30.)

Kasvatuskumppanuudessa henkilöstön ja vanhempien on mahdollista ottaa puheeksi niin arkisia vastoinkäymisiä kuin suurempiakin ongelmia ja lapsen erityisen tuen tarpeita. Tavoitteena on luoda luottamuksellinen ilmapiiri, jotta myös hankalat asiat on helppompaa ottaa puheeksi. Ongelmatilanteissa lapsen vanhempien ja henkilöstön tulisi pyrkiä kasvatuskumppanuuteen. (Kaskeala & Kekkonen 2008, 21; Stakes 2004, 30; Kuokkanen 2006, 38–39.)

Kasvatuskumppanuutta tukevat periaatteet voidaan jakaa kuulemiseen, kunnioittamiseen, luottamukseen ja dialogiin. Päivähoidossa otollisia kuulemisen hetkiä ovat lapsen päivähoitoon tuonti- ja hakutilanteet. Näissä tilanteissa päivähoiton työntekijät ja vanhemmat kohtaavat ja jakavat keskenään lapsen päivän kuulumiset. Haasteen kunnioittavan suhteen luomisella muodostaa erilaisuuden kohtaaminen. Erilaisen perheen, erilai-

sen perhekuulttuurin ja erilaisten arvojen hyväksyminen voi olla vaikeaa. Kuuntelemalla ihminen voi oppia hyväksymään, ymmärtämään ja kunnioittamaan toista ihmistä. Kuulemisen ja kunnioittamisen periaatteet rakentavat luottamusta. Luottamus vaatii aikaa, yhteisiä kohtaamisia ja vanhemman ja päiväkodin työntekijöiden välistä vuoropuhelua. Myös päiväkodin työntekijän ja lapsen välisellä suhteella on suuri merkitys vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden välisen luottamuksen rakentumiselle. (Kaskeala & Kekkonen 2008, 32–34, 36; Kuokkanen 2006, 38.)

Dialogin toteutuminen mahdollistuu tasa-arvoisessa vuorovaikutussuhteessa, jossa toisen tietämystä ei nähdä tärkeämpänä ja arvokkaampana kuin toisen. Dialogisessa vuorovaikutuksessa kaikilla on mahdollisuus tulla huomatuksi omine ajatuksineen ja kokemuksineen. Dialoginen vuoropuhelu voi sisältää myös eri mieltä olemista, suorapuheisuutta ja rehellisyyttä, sillä siinä ovat läsnä toisen kuuleminen ja kunnioitus. (Kaskeala & Kekkonen 2008, 38; Kuokkanen 2006, 38.)

3 RYHMÄSSÄÄN SIVUUN JÄÄVÄ LAPSI

3.1 Lapsi vertaisryhmässä

Päiväkoti-ikäisellä lapsella on tarve olla muiden vertaistensa seurassa. Ystävien kanssa hän voi leikkiä ja touhuta, kehittää mielikuvitusta, iloita ja laskea leikkiä. Yhdessä toimiminen vahvistaa lasten välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ihmissuhteet ja myönteiset vertaissuhteet rakentavat vahvaa perustaa lapsen henkisellemme hyvinvoinnille ja persoonallisuuden kehittymiselle. (Laine 2005, 175; Aaltonen ym. 2001, 177–178.)

Samantapaisessa asemassa olevien ihmisten välisiä suhteita kutsutaan vertaissuhteiksi (Laine 2005, 195). Henkilöitä, jotka ovat samalla kehitystasolla sosiaalisesti, emotionaalisesti tai kognitiivisesti, kutsutaan vertaisiksi (Salmivalli 2005, 15). Vertaisryhmistä puhuttaessa voidaan viitata esimerkiksi päiväkotiryhmään, koululuokkaan tai tiettyyn ikäluokkaan. Vertaisryhmien sisälle voi muodostua pienryhmiä, joissa sen jäsenillä on keskenään syvempi vuorovaikutus. Ihminen voi samanaikaisesti kuulua useaan eri vertaisryhmään. Tällöin ihmisen sosiaalisiin verkostoihin voi kuulua henkilöitä useasta eri vertaisryhmästä. (Laine 2005, 195.)

Lapsen vertaissuhteiden merkitys lapsen kehitykselle on ollut lisääntyvän mielenkiinnon kohteena viime vuosikymmeninä. Vertaisryhmissä lapsi omaksuu tietoja, taitoja ja asenteita. Ryhmässä lapsi kokee asioita, joilla on merkitystä lapsen hyvinvointiin niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. (Salmivalli 2005, 15.) Ihmisen sosiaaliset suhteet voidaan jakaa vertikaalisiin ja horisontaalisiin ihmissuhteisiin. Vertikaalisella suhteella voidaan tarkoittaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, joka on pohjana lapsen koko elämälle. Vertikaalisen suhteen merkitys korostuu lapsen ensimmäisinä ikävuosina. Lapsen kasvaessa horisontaalisista suhteista tulee lapselle yhä merkityksellisempiä. Tällöin lapsen vuorovaikutuskumppani on tasavertainen lapsen kanssa, ei viisaampi ja kokeneempi, kuten esimerkiksi vertikaalisessa äiti-lapsi – suhteessa. (Hartup 1989, 120–126.)

Tällöin lapsen sosiaalisten suhteiden kehittyminen häiriintyy ja hänellä on ongelmia solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. (Laine 2006, 90.) Vertaissuhteiden avulla lapsi oppii sosiaalisia taitoja, kuten herkkyyttä ja hienotunteisuutta. Lapsi oppii, miten päästä mukaan ryhmätoimintaan, kuinka tuetaan vertaisia ja miten ryhmässä syntyviä ongelmatilanteita voidaan ratkaista. Vastavuoroisuuden oppiminen vertaissuhteissa helpottaa vastavuoroisuutta muissa sosiaalisissa suhteissa. Nämä vuorovaikutustaidot lapsi oppii vertaistensa kanssa toimiessa. (Laine 2005, 176; Aaltonen ym. 2001, 178.)

Vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen heikentää lapsen itsearvostusta ja lisää kielteisiä odotuksia tovereiden suhteen. Tällöin kielteinen vuorovaikutus voimistuu ja asema vertaisryhmän ulkopuolella vahvistuu. Tällaisista ongelmista kärsivät lapset joutuvat emotionaalisesti ahdistavampaan ja aggressiivisuutta lisäävään tilanteeseen. (Laine 2006, 90; Aaltonen ym. 2001, 178.)

3.2 Sivuun jäävä lapsi

Syrjäänvetäytymisellä tarkoitetaan, että lapsi aktiivisesti jää vertaisryhmän ulkopuolelle (Laine & Neitola 2002, 27). Lasten vertaisryhmä jättää ulkopuolelleen helposti ujut, sosiaalisesti ahdistuneet ja vetäytyvät lapset. Etenkin surulliset, masentuneet ja kypsy-mättömät syrjäänvetäytyneet lapset joutuvat muiden hylkimiksi. (Laine 2006, 88.)

Kiinteä aikuissuhde, mahdollisuus osallistua vertaisryhmän toimintaan sekä kokemukset vertaisryhmän jäsenten hyväksymisestä ovat päiväkodissa olevalle lapselle ensisijaisen tärkeitä. Turvallisen ja luotettavan aikuissuhteen ansiosta lapsi pystyy osoittamaan kiinnostusta vertaisiinsa ja luomaan vertaisverkostoja. Pienelle lapselle aikuisen fyysinen ja psyykinen turva ovat edellytyksiä vertaissuhteiden luomiselle. (Suhonen 2009, 22, 25.)

Osa lapsista leikkii mieluummin yksin kuin muiden kanssa. Tämä ei tarkoita sitä, että he olisivat sosiaalisesti taitamattomia. Osa lapsista taas haluaisi olla mukana muiden toiminnassa, mutta he vieroksuvat mukaan menemistä sosiaaliseen vuorovaikutukseen kohdistuvien pelkojensa takia. (Laine & Neitola 2002, 27.) Lapsen syrjäytyminen vertaisryhmästä on mahdollista, jos lapsi kiusaa muita tai häntä itseään kiusataan. Kiusan-

teosta aiheutuu lapselle monenlaista haittaa. Hän voi kokea pelkoa sekä epäluottamuksen, epävarmuuden, turvattomuuden ja huonommuuden tunteita. Myös lapsen kokemus yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta kasvattaa syrjäytymisriskiä. (Laine 2006, 86–88.)

Sivuun jäävä lapsi voi olla esimerkiksi torjuttu, yksinäinen, pelokas, arka, jännittynyt tai surullinen. Torjutut lapset haluaisivat liittyä mukaan ryhmään, mutta ryhmään liittyminen on heille usein ongelmallista (Laine & Neitola 2002, 52–53.) Torjuttuja lapsia välitellään ja syrjitään, eikä heitä oteta mukaan yhteisiin leikkeihin ja toimiin. Torjuttavaksi joutuvat tavallisesti lapset, jotka ovat epäsosiaalisia ja jotka omaavat heikon itsehallinnan. Heidät voidaan jakaa aggressiivisiin ja syrjäänvetäytyviin. Aggressiivisille torjutuille lapsille on tyypillistä kypsymättömyys, tuskaisuus ja kykenemättömyys hillitä omia tunteita. Syrjäänvetäytyville lapsille on tyypillistä ujo ja alistuva luonne. He eivät pysty kontrolloimaan omaa käytöstään sosiaalisissa tilanteissa. (Laine 2006, 86–87.)

Osa syrjäänvetäytyneistä lapsista on muihin verrattuna passiivisia ja omissa oloissaan viihtyviä. Toiset haluaisivat lähteä mukaan muiden leikkeihin mutta eivät uskalla tehdä aloitetta. Osa lapsista ei ahdistuneisuutensa tai estyneisyytensä takia kykene liittymään muiden leikkeihin. (Laine 2006, 87–88.)

Opinnäytetyössämme tarkoitamme sivuun jäävällä lapsella sellaista lasta, joka jää itse vertaisryhmän ulkopuolelle, lasta, jonka muut lapset jättävät toimintansa ulkopuolelle tai lasta, joka jätetään huomiotta. Edellä esitetyt määritelmät syrjäänvetäytyvistä lapsista sopivat mielestämme sivuun jäävään lapseen.

3.3 Sosiaalisten suhteiden vaikutus sivuun jäämiselle

Ystävyys- ja kaverisuhteiden puuttuminen merkitsevät lapselle fyysistä, emotionaalista ja sosiaalista vertaisryhmän ulkopuolelle jäämistä sekä näkyvää riskiä jäädä ulkopuolelle lapsuuden positiivisista sosiaalisista vuorovaikutussuhteista. Tällöin lapsen sosiaalisten suhteiden kehittyminen häiriintyy ja hänellä on ongelmia solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. Vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen heikentää lapsen itsearvostusta ja lisää kielteisiä odotuksia tovereiden suhteen. Tällöin kielteinen vuorovaikutus voi-

mistuu ja asema vertaisryhmän ulkopuolella vahvistuu. Tällaisista ongelmista kärsivät lapset joutuvat emotionaalisesti ahdistavampaan ja aggressiivisuutta lisäävään tilanteeseen. Varhainen puuttuminen ehkäisee ongelmien syntymistä ja kasautumista. (Laine 2006, 90.)

Yksinäisellä lapsella ei ole tyydyttäviä ystävyys- ja kaverisuhteita. Tällöin omissa oloissa oleminen on lapselle ahdistavaa ja epämiellyttävää. Jo varhaisessa vaiheessa lapsi kokee olevansa yksin, jos hänet jätetään vieraaseen ympäristöön ilman läheistä ihmistä. Lapsen kasvaessa tunne fyysisestä yksinäisyydestä ja vuorovaikutuksen puuttumisesta muuttuu emotionaaliseksi ulkopuolisuuden ja hylätyksi tulemisen kokemuksiksi. Lapsen yksinäisyys on subjektiivinen kokemus ja näin ollen sitä on vaikea havaita. (Laine 2006, 88–89.)

Lapsen ja hänen hoitajansa välistä tunnesidettä kutsutaan kiintymyssuhteeksi. Lapsella on syntymästään asti tarve kiintyä hoitajaansa. Kiintymyssuhteen avulla lapsi ylläpitää kokemusta toisen ihmisen läheisyydestä erilaisten turvallisuutta uhkaavien tekijöiden edessä. Kiintymyssuhdeteoria tutkii ihmisen muodostamia käsityksiä muista ihmisistä ja ympäröivästä maailmasta. Kiintymyssuhdeteoria pohjautuu vuorovaikutukseen ja pyrkii kuvaamaan varhaisten ihmissuhteiden merkitystä ihmisen myöhemmälle kehitykselle aina päiväkodin toverisuhteista aikuisiän parisuhteeseen ja vanhemmuuteen saakka. (Hautamäki 2001, 19, 23; Sinkkonen & Kalland 2001, 7-8.) Teoria pyrkii selittämään ihmisten halua muodostaa vahvoja, valikoivia ja kestäviä suhteita toisiinsa. Näiden suhteiden katkeaminen tai pelkästään uhka siitä, voi aiheuttaa ahdistusta. (Bowlby 1979, 127.)

Lapsen varhaisen vuorovaikutuksen tulee olla johdonmukaista ja lapsen tarpeet huomioivaa. Vuorovaikutussuhteiden tulee olla jatkuvia, jotta lapsi voi luottaa syntyneiden merkitysten pysyvyyteen. Merkittävää on, että saako lapsi vastakaikua tarpeilleen ympärillä olevilta ihmisiltä. Mikäli vuorovaikutus on kylmää ja jännittynyttä, eikä lapsi saa tarvittavaa huomiota läheisiltään, suhde ympäristöön värityy negatiivisesti ja luottamussuhteiden kehitys häiriintyy. (Tilus 2000, 39–40.)

Lasten ja nuorten sivuun jääminen johtuu usein heidän kasvuolosuhteistaan. Perheen sisäiset ongelmat ja läheisten puuttuva tuki lisäävät keskeisesti lapsen syrjäytymisriskiä.

Kun lapsi ei saa kotonaan tarvitsemaansa hoivaa ja huomiota, perheen ulkopuolisten tahojen tarjoamien sosiaalisten kontaktien merkitys korostuu. (Lämsä 2009, 202; Kangaspunta & Värri 2007, 483.) Tällöin esimerkiksi päiväkodin työntekijöiden antama läheisyys ja välittäminen ovat keskeisessä asemassa lapsen kehityksen kannalta.

Nykyään yleinen perhetyyppi on ydinperhe vanhempineen ja lapsineen (Lämsä 2009, 206). Ydinperheen rinnalle on syntynyt muita perhetyyppejä. Avoliitossa eläminen on yleistynyt. Viimeisen kymmenen vuoden aikana yksinhuoltajaperheet ja samaa sukupuolta olevien parien perheet ovat hyväksytympiä kuin ennen. (Paajanen 2007, 9-12.) Useita kulttuuritaustoja edustavien perheiden lisääntyminen on osaltaan kasvattanut perheiden monimuotoistumista. Kansainvälistymisen myötä monikulttuuristen avioliittojen määrä on kasvanut. (Sauli & Salmi 2001, 26.)

Kriisitilanteissa ydinperhe voi joutua vaativaan tilanteeseen, jos vastuu perheestä on yhdellä aikuisella. Jos perheellä ei ole sosiaalisia verkostoja, se lisää entisestään perheen haavoittuvuutta. Nykyään sukulaiset voivat asua kaukanakin, eikä heiltä saa tukea lapsen hoitoon ja arjen kasvatustilanteisiin. Lapsi voi olla mukana monenlaisissa kehitysyhteisöissä, mikä osaltaan lisää vanhemmuuteen kohdistuvia haasteita. Kehitysyhteisö, jossa lapsi on mukana voi jäädä vanhemmalle vieraaksi ja tämä vaikeuttaa lapsen verkostojen kokonaishallintaa. Jos vanhemmilla ei ole voimavaroja tai tukiverkostoja lapsen hoitoon ja kasvatukseen, viranomaisten merkitys lasten läheisinä aikuisina korostuu. Tärkeää on, että lapsella on edes yksi ihminen, joka välittää ja johon voi turvautua (Lämsä 2009, 206–208.)

Merkittävä riski lapsen kehitykselle muodostuu, jos hän kokee muiden lasten taholta aktiivista syrjintää tai vetäytyy täysin syrjään muista. Myös muiden kiusaaminen tai kiusatuksi tuleminen lisäävät syrjäytymisriskiä. Yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteiden kokeminen kasvattaa riskiä jäädä sivuun muiden toiminnasta. Syrjäytymistä voi siis aiheuttaa joko lapsen oma tai muiden ihmisten käyttäytyminen. (Laine 2006, 86.)

3.4 Sivuunjäätämisen riskin huomaaminen ja siihen puuttuminen

Aikuisen herkkyys havainnoida lapsen fyysisiä ja psyykkisiä tarpeita korostuu entisestään erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla (Kalland 2003, 197–198). Sivuunjäätämisen riskissä olevien lasten huomaaminen on tärkeä osa kasvattajan tehtävää. Jo varhaisessa vaiheessa lapsessa voidaan nähdä merkkejä epäsuotuisesta kehityksestä ja syrjäytymisriskeistä. Nämä voidaan havaita tarkkailemalla lapsen elinympäristöä ja niitä tilanteita, joissa lapsi on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Päiväkotiki on ympäristönä otollinen tällaiselle havainnoinnille. (Laine 2006, 95.) Lapsen erityisen tuen tarpeen yhteydessä puhutaan varhaisesta tuesta, joka tarkoittaa erilaisten riskitekijöiden tunnistamista ja lapsen ennaltaehkäisevää tukemista (Heinämäki 2006, 9). Sivuun jäätämisen ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat inhimillisempi, tehokkaampi ja helpompi keino kuin jo pitkään kestäneeseen syrjäytymiskiarteeseen puuttuminen (Laine 2006, 95).

Vastuu sivuunjäätämisen vaarassa olevan lapsen hyvinvoinnista, itsetunnosta sekä emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen tukemisesta on kasvattajalla. Lapselle on tärkeää saada positiivisia kokemuksia päivittäisistä toimistaan muiden lasten kanssa. (Laine 2006, 96.) Aikuinen voi monin tavoin vaikuttaa, millaiseksi esimerkiksi päiväkotiryhmän yhteisö ja sosiaalinen vuorovaikutus muodostuvat. Hän voi osaltaan vaikuttaa ystävyys- ja kaverisuhteiden syntymiseen, muun muassa luomalla ilmapiirin, jossa ketään ei jätetä yksin. (Laine 2005, 178; Stakes 2004, 15–16.)

Aikuinen joutuu usein puuttumaan lapsen negatiiviseen käytökseen. Tällöin on tärkeää miettiä millä tavalla lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen puututaan. Jos aikuinen osoittaa lapselle jatkuvaa kielteistä huomiota, saattaa tämä nostaa lapsen ongelmat myös muiden lasten tietoisuuteen ja lisätä lasten kielteisiä käsityksiä lapsesta, joka on aikuisen negatiivisen huomion kohteena. Sivuunjäätämisen vaarassa olevien lasten tulisi saada kasvattajiltaan ja tovereiltaan myönteistä huomiota ja hyväksyntää. Tämä vaatii ammattitaitoa päivähoitossa työskenteleviltä henkilöiltä. Etenkin suurissa lapsiryhmissä kasvattajan on vaikea havaita tilanteita, joissa hän voisi antaa positiivista palautetta negatiivisesti käyttäytyville lapsille. Tämä vaatii sellaisten tilanteiden suunnittelua, joissa lapsella on mahdollisuus saada onnistumisen kokemuksia ja muiden hyväksyntää. (Laine 2006, 96–98.)

Erilaiset ongelmat lapsen vuorovaikutussuhteissa ovat vaikeita havaita. Ulospäin näkyvä vihamielisyys ja häirintä sekä fyysinen kiusaaminen ovat helpompia tunnistaa kuin näkymätön kiusaaminen. Näkymätön kiusaaminen voi olla sekä fyysistä että psyykkistä. Lapsen persoonallisuus vaikuttaa siihen, miten aikuinen havaitsee ongelmat lapsen sosiaalisten taitojen kehityksessä. Ulospäin suuntautuneiden lasten ongelmat havaitaan usein helpommin kuin passiivisesti käyttäytyvien lasten ongelmat. Kiltin käytöksen taakse voi piiloutua ahdistusta ja epävarmuutta, mikä voi pidemmän päälle lisätä sopeutumisvaikeuksia ja mielenterveydellisiä ongelmia. Tämän vuoksi kasvattajan tulisi havaita myös ujut, estyneet, passiiviset ja syrjään jäävät, tukea tarvitsevat lapset. (Laine 2006, 97; Kontu 2001, 87.)

Päiväkoti-ikäisten ystävät vaihtuvat usein eri leikkien myötä. Tällöin varsinaisia ystävyssuhteita ei välttämättä synny. Päiväkodissa voidaan tunnistaa yksinäisyyteen johtava käyttäytymistapa. Tämän vuoksi on tärkeää havainnoida, jääkö tietty lapsi säännöllisesti yksin. (Laine 2005, 179.) Lasten sosiaalisten ongelmien tunnistamiseksi on käytettävissä erilaisia keinoja. Heidän keskinäistä käyttäytymistään voidaan tarkkailla suunnitelmallisesti. Ilmi tulevien ongelmien tarkkailu ja kirjaaminen sekä vuorovaikutus henkilöstön, lasten ja heidän vanhempiansa välillä auttavat ongelmien havaitsemisessa. Sivuunjäämistä vaarassa olevan lapsen auttamisen ehtona on hänen ongelmiensa ymmärtäminen ja tehokas puuttuminen sekä kasvattajan ja lapsen välinen keskustelu. Keskustelun tarkoituksena on saada selville lapsen ajatuksia itsestä ja tovereistaan, vuorovaikutussuhteista muiden lasten kanssa ja miten hän voisi itse parantaa tilannettaan. Tämä edesauttaa lapsen auttamiseksi tarkoitettujen toimenpiteiden suunnittelua. Tärkeää on kannustaa lasta ja ohjata hänen sosiaalisia taitojaan. Negatiivisen vuorovaikutuksen muuttaminen positiiviseksi on keskeisenä tavoitteena lasta ohjattaessa. Aikuinen voi ohjata lapsiryhmän toimintaa tavalla, joka opettaa lapset ottamaan muut huomioon. (Laine 2006, 97–101.)

4 TERVEYS- JA SOSIAALIPALVELUT LAPSIPERHEIDEN TUKENA

4.1 Kunnan järjestämät terveys- ja sosiaalipalvelut

Sosiaali- ja terveystoimessa työskentelee moniammatillinen tiimi lapsiperheiden tukena. Tiimiin kuuluvat terveydenhoitajat, lääkärit, neuvolapsykologit, lapsiperhetyötä tekevä sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijät. Tarvittaessa tiimin työskentelyyn osallistuvat myös perheneuvolan työntekijä, joka voi olla psykologi, sosiaalityöntekijä tai lastenpsykiatri sekä päivähoidon edustaja. Tilanteen vaatiessa tiimiin voi osallistua myös muita toimijoita, kuten vanhemman mielenterveyden hoitoon osallistuva työntekijä. Lapsiperheiden tukena ovat lisäksi perhepalveluverkostoon kuuluvat erityistyöntekijät, kuten puhe-, toiminta-, fysio- ja ravitsemusterapeutit sekä keskusäitiys- ja keskuslastenneuvola. (Kangaspunta & Värri 2007, 481.)

Kansanterveyslaki velvoittaa kunnat järjestämään perusterveydenhuoltona terveysneuvontaa, johon äitiys- ja lastenneuvolatoiminta kuuluvat (Kansanterveyslaki 28.1.1972/66). Lastenneuvolan yleisenä tavoitteena on parantaa lasten fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä perheiden hyvinvointia. Se pyrkii siihen, että jokainen lapsi saa tarvittavan huolenpidon ja tukea oman persoonallisuutensa kehittymiseen. Lastenneuvola tavoittelee lasten sairauksien, kehitystä ehkäisevien tekijöiden ja perheiden muiden terveystilanteiden tunnistamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Sosiaali- ja terveystoiministeriö 2004, 16; Lindholm 2007, 19–20.)

Neurolatyo toimii yhteistyössä kunnan sisällä päivähoidon, kasvatus- ja perheneuvoloiden ja lastensuojelun kanssa. Lisäksi se tekee yhteistyötä muiden toimijoiden kuten seurakunnan ja erilaisten järjestöjen kanssa. Yhteistyössä päivähoidon kanssa neurolatyo voi aktiivisesti edistää lapsen ja perheiden hyvinvointia ja tukea heidän toimintakykyään. Yhteistyö voi parantaa lapsen kehitystä ja tukea vanhemmuutta ja henkilökunnan jaksamista. Kasvatus- ja perheneuvoloiden tarkoituksena on lasten ja perheiden myönteisen kehityksen tukeminen. Ne tukevat perheitä ja niiden lapsia kasvatukseen, kehitykseen ja ihmissuhteisiin liittyvissä asioissa esimerkiksi perhe- ja yksilöterapiapian avulla sekä antavat konsultaatioapua lastenneuvoloiden työntekijöille. Neuvoloiden toteutta-

man perhetyön tavoitteena on olla perheen tarpeista lähtevää sekä perheen omaa asiantuntijuutta ja voimavaroja vahvistavaa. (Lindholm 2007, 26; Uusimäki 2005, 14.)

4.2 Kolmannen sektorin järjestämät terveyst- ja sosiaalipalvelut

Kolmannen sektorin tuottamat sosiaali- ja terveystalan palvelut ovat tärkeitä lapsiperheille. Merkittävässä asemassa kolmannen sektorin toiminnassa on tutkimus- ja julkaisu-työ. Kolmannen sektorin käynnistämien projektien kautta saa alkunsa uusia työmuotoja, jotka vakiintuvat myöhemmin yleiseksi käytännöksi. Järjestöillä on ajankohtaista tietoa siitä, millaista toimintaa lapsiperheet tarvitsevat ja toivovat. Perheiden tukeminen, lasten hyvinvoinnin edistäminen ja vanhemmuuden vahvistaminen vaativat kunnan ja järjestöjen välistä yhteistyötä. (Lindholm 2007, 28–29.)

Lastensuojelun keskusliitto toimii lasten puolestapuhujana, yhteiskunnallisena vaikuttajana ja pyrkii osallistumaan lapsia koskevaan päätöksentekoon ja kokoamaan eri toimijoita yhteen. Mannerheimin Lastensuojeluliitolla on pitkä historia lasten ja vanhempien hyvinvoinnin tukijana. Liiton tavoitteena on puolustaa lasten oikeuksia ja vahvistaa vastuullista vanhemmuutta yhteiskunnassamme. Se tuottaa erilaisia neuvontaan, kuntoutukseen, terveyteen ja kotipalveluihin liittyviä toimintoja. (Lindholm 2007, 28.)

Ensi- ja turvakodit pyrkivät toiminnallaan vastaamaan ajan asettamiin haasteisiin. Liiton toiminnan tavoitteena on turvata lapsen ja vanhempien yhteisen elämän hyvä alku, tukea vanhemmaksi kasvua sekä tarjota mahdollisuus perhe-elämän harjoitteluun. Ensikoti-toiminta on lastensuojelutyötä, johon koko perhe osallistuu. Väestöliitto työskentelee perhe- ja lapsiystävällisen, väestöllisesti tasapainoisen yhteiskunnan hyväksi. Se muun muassa tekee tutkimusta lapsettomuudesta ja on esimerkiksi ollut kehittämässä ryhmämalleja monikulttuuristen lapsiperheiden vertaisryhmätoimintaan. Äitien aktiivisuuden myötä ovat syntyneet erilaiset imetykseen, vanhemmuuteen ja naiseuteen liittyvät yhdistykset ja palvelut. (Lindholm 2007, 28–29.)

5 DIAKONIATYÖN ROOLI PERHEIDEN TUKIJANA

5.1 Diakoniatyön perusteita

Diakoniatoiminnalla on yleensä ollut vahva yhteys kunnalliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Avun hakijoita on tarpeen mukaan ohjattu kunnan sosiaali- ja terveystalouden piiriin. Diakonia on yhdistynyt monin eri tavoin hyvinvointiyhteiskuntaan, mikä näkyy yhteistyönä ja verkostoitumisena kunnan ja kunnallisten toimijoiden kanssa. Kuntien taloudelliset valmiudet sosiaali- ja terveydenhuollosta huolehtimiseen vaihtelevat huomattavasti. Tämän seurauksena voidaan loukata perustuslakiin pohjautuvaa kansalaisten yhdenvertaisuutta sosiaalisten perusoikeuksien toteutumisessa. Diakoniatoiminta pyrkii vaikuttamaan kunnalliseen päätöksentekoon siten, että perusoikeuksia ei loukattaisi. (Jääskeläinen 2004, 193.)

Diakonialla on useita perustehtäviä, joista merkittävimpiä ovat karitatiivinen, sosiaalinen, pastoraalinen, katekeettinen ja liturginen. Karitatiivinen diakonia pohjautuu lähimmäisenrakkauteen perustuvaan yksilölliseen ja välittömään auttamiseen. Sitä pidetään diakonian perusarvona ja se on vastannut ihmisten kristilliselle palvelutoiminnalle asetettuja odotuksia. Karitatiiviseen tehtävään on liittynyt myös erilaisissa sosiaalisissa ongelmissa auttaminen ja aineellisen avun antaminen. Tämän myötä diakonian on pitänyt kiinnittää huomiota hädän aiheuttajiin ja näin ollen painottaa sosiaalista tehtäväänsä ja kehittyä poliittiseen ja yhteiskunnalliseen diakoniaan. Sielunhoidollinen osuus eli pastoraalinen tehtävä on aina ollut osa karitatiivista diakoniaa. Diakonian katekeettinen tehtävä on luonteeltaan kasvatuksellista. Sitä toteutetaan seurakunnissa diakoniakasvatuksen muodossa. Jumalanpalvelukseen liittyy liturginen funktio. Diakonian ja jumalanpalveluksen välinen yhteys on tärkeä, sillä diakonia saa voimansa Jumalan sanasta ja seurakunnan yhteydestä. Sen takia on tärkeää, että diakonian arjesta esille tulevat kysymykset saadaan mukaan jumalanpalveluksen esirukouksiin ja näin seurakunnan tietoisuuteen. (Veikkola 2002, 115–118.)

Lähimmäisenrakkaus on korostunut kristillisissä yhteisöissä niiden historian alusta saakka. Lähimmäisen rakkautta on pidetty myös keskeisenä syynä kristinuskon leviämi-

seen. (Räisänen 2002, 104.) Pohjoismaisen diakoniakäsityksen mukaan sosiaalinen diakonia painottaa lähimmäiseskeisyyden pohjalta etsivän työn luonnetta ja pyrkii auttamaan kaikkia apua tarvitsevia ilman, että työ on erityisesti kristillisesti leimautunutta. (Ryökäs 2002, 214.) Diakonia pyrkii turvaamaan osallisuuden kokemuksen niille, joilla ei ole luonnollisia lähiyhteisöjä tai jotka ovat muutoin vaarassa syrjäytyä. Yhteisön rajojen ja kynnysten tulisi olla niin matalia, että jokainen yhteyttä tarvitseva pääsisi osallisuuden yhteyteen. (Thitz 2006, 85.)

Diakoniatyö tekee merkittävää yhteistyötä julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Jopa 80 prosenttia seurakunnista on yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. (Pessi 2009, 3-4.) Julkisen sektorin heikennyttyä 1990-luvun kriisissä, kirkon sosiaalinen vastuu vahvistui. Tämä oli kirkon reaktio yhteiskunnasta nouseviin tarpeisiin. Sosiaalisen vastuun kasvun myötä kirkon yhteiskuntapoliittinen vaikuttaminen lisääntyi. (Heino, Salonen, Rusama & Ahonen 1997, 152–154.)

Kirkkojärjestys luo perustan diakonialle. Se määrittelee vain viranhaltijatarpeen, eikä puutu diakonian toimintamuotoihin. Tästä syystä diakonia on kirkon toimintana monimuotoista ihmisten tukemista ja heidän kanssaan elämistä. Diakonialle on tyypillistä tienraivaajana ja palvelutarpeiden etsijänä toimiminen. Yhteiskunta pystyy reagoimaan hitaammin uusiin palvelutarpeisiin lainsäädännön säätämisen hitauden vuoksi. (Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö i.a.)

5.2 Lapsidiakonia

Melkeinpä jokaisen ihmisen elämään liittyy jollakin tavalla perhe. Perhe näkyy kaikessa seurakuntatyössä, mutta varsinkin diakoniatyössä. Diakoniatyössä kohdataan hyvin erilaisia perheitä, joiden tuen tarpeet ovat moninaisia. Perheet tarvitsevat tukea oman perhe-elämänsä kehittämiseen ja lasten kasvattamiseen, erilaisissa muutostilanteissa tai ulkopuolisten tekijöiden kuten sairauden tai onnettomuuden koskettaessa perhettä. Perheisiin kuuluu usein pieniä lapsia. Lapsen tulisi olla auttamistyön keskiössä, mikä koetaan usein haasteena diakonia- ja sosiaalityössä. Lapsi on yksilö ja keskeinen osa per-

hettä, minkä vuoksi auttamistyössä lapsi tulisi kohdata tasavertaisena toimijana aikuisten rinnalla. (Jääskeläinen 2004, 194–196.)

Lapsidiakonian merkitys lähtee diakonian perustehtävästä. Periaatteena on etsiä ne ihmiset, jotka jäävät yksin hätänsä kanssa ja toimia heidän parissaan. Lapsen hätä ja turvattomuus voi usein jäädä huomaamatta. Lapsen huonontuneeseen tilanteeseen kiinnitetään huomiota vasta silloin, kun se häiritsee aikuisia tai rikkoo yhteiskunnan normeja. Lapsidiakonia pyrkii reagoimaan turvattomuuden ja hädän tunteisiin ennalta ehkäisevästi, ennen kuin on aihetta reagoida turvattomuuden aiheuttamiin seurauksiin. (Mattila 2003, 8.)

Diakonian tulee vastata ajalle tyypilliseen avuntarpeeseen ja löytää ne ihmiset, jotka ovat vaarassa jäädä apua ja tukea vaille. Rättyän (2004) mukaan auttamisen lähtökohtina toimivat muun muassa avun antaminen, ihmisten luokittelemattomuus ja lähimmäisenrakkaus (Rättyä 2004, 36).

Diakoniatyö on keskittynyt pääosin aikuisväestöön. Tämä johtuu osittain siitä, että vasta nyt on havahduttu siihen, millaisissa elämäntilanteissa lapset voivat elää. Päihteiden käyttö, perheväkivalta, työriippuvuus ja vanhempien voimattomuus sekä heidän ongelmansa ovat arkipäivää monelle lapselle. (Mattila 2003, 10–11.) Nämä tekijät aiheuttavat usein lasten syrjäytymistä, koska niihin liittyy usein puutteita lapsen perushoivassa ja kasvatuksessa Vanhemmat eivät pysty huomioimaan lapsen tarpeita ja omaa tehtäväänsä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukijana. (Lämsä 2009, 202–203.)

Tärkeää onkin nähdä lapsen hätä aikuisten ongelmien keskellä. Nyt tiedostetaan, miten lapsuuden aikainen elämäntilanne ja siihen liittyvät tunteet vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen kokonaisvaltaisesti. (Mattila 2003, 10–11.) Lapsuuden varhaisvuosien aikana lapsi muodostaa käsityksen siitä, millaisessa ympäristössä hän elää. Mikäli lapsi kokee ympäristön turvattomaksi, hänelle ei kehity rohkeutta ja taitoa luottaa toisiin ihmisiin. Tämä vaikeuttaa omien tunteiden ymmärtämistä ja käsittelyä, ihmissuhteiden solmimista sekä kehittymistä omilla tiedoilla ja taidoilla. (Kantola 2004, 107.)

Lapsidiakonia pyrkii vähentämään lapsen hätää huomioimalla lapsi, lievittämällä lapsen turvattomuuden tunnetta, huolehtimalla lapsesta sekä tukemalla lapsen persoonaa. Jotta

lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja hyväksytyksi omana itsenään, hän kaipaa kokemuksen nähdäksi tulemisesta. Lapsidiakonia haluaa antaa lapselle edes yhden turvallisen aikuisen sekä ympäristön, joka on tunnetasolla turvallinen. (Mattila 2003, 15–17.)

Turvatonta lasta on vaikea tunnistaa ulkoisista seikoista. Lapsi tulisi nähdä tavalla, joka korostaa lapsen omaa persoonaa ja auttaa näkemään hänet kokonaisvaltaisesti. Lapselle on annettava tilaa olla erilainen erilaisissa tilanteissa ja eri päivinä. Työntekijä ei saa olettaa, että yksi lapsi aina huolehtii toisista, toinen viihdyttää ja pelleilee ja kolmas tuottaa ongelmia. Aikuisen on huolehdittava siitä, että lapsilla on keskenään turvallista ja hyvä olla. Ei riitä, että aikuinen itse on turvallinen. (Mattila 2003, 105.) Kirkon arvojen mukaan lapsi on itsessään arvokas. Kirkon lapsityössä lapsi kohtaa välittäviä ihmisiä, joiden joukossa hän saa olla oma itsensä ja olla lapsi. Tämä turvaa hänen kasvuaan yksilönä ja ihmisenä, osana yhteisöä. (Kirkkohallitus i.a, 27.)

Päiväkodissa työskenteleviltä aikuisilta vaaditaan kykyä pitää huolta lapsesta ja kypsymättä kestää lapsen tunteet ja kantaa myös vastuu omista tunteistaan. Päiväkodin aikuiset muodostuvat erityisen tärkeiksi niille lapsille, joilta puuttuu kotona vanhempien turva. Tällöin päiväkodissa työskentelevät aikuiset voivat vaikuttaa omalla käytöksellään lapsen kasvuun ja kehitykseen joko positiivisesti tai negatiivisesti. Päiväkodin toimintaa on hyvä suunnitella lapsidiakonian tavoitteiden mukaisesti. Ei kuitenkaan vaadita mitään tiettyjä aikataulutettuja toimia, että lapsi tulisi nähdäksi. Lapsidiakonian mukaisen asennoitumisen tulisi kulkea mukana kaikessa olemisessa ja tekemisessä. (Mattila 2003, 104–106.)

6 KIRKON PALVELUT LAPSIPERHEILLE

6.1 Kirkossa tehtävä lapsityö

Kirkon lapsityö on tehnyt pitkään laaja-alaista yhteistyötä perheiden kanssa ja nykyään se nähdään entistä merkittävämpänä. Kirkko pitää tärkeänä vanhemmuutta ja kotona tapahtuvaa kasvatusta. Seurakuntien lapsityö keskittää voimavaransa perheiden hyvinvoinnin ja vanhempien jaksamisen tukemiseen, lapsuuden arvostamiseen ja kotiin kasvuympäristönä. Nämä tehtävät muodostuvat erityisen tärkeiksi silloin, kun lapsen koti ei pysty tarjoamaan tarvittavaa tukea kasvulle. Tässä tapauksessa seurakunnan lapsityön tehtäviin kuuluu lisäksi verkostoitumisen ja tarvittavan ammatillisen avun varmistaminen. (Kirkkohallitus i.a., 25.)

Suomalaisen uskonnollisen tapa- ja juhlakulttuurin ylläpitäminen ja siirtäminen seuraaville sukupolville on eräs kirkon lapsityön mahdollisuus (Kallioniemi 2004, 54). Kristillisen kasvatuksen tarkoitus on tukea lapsen ja nuoren kasvua kristittyinä ja seurakunnan jäsenenä. Tärkein yhteistyökumppani on perhe ja lapsen koti, mukaan lukien kummit ja isovanhemmat. Kirkko ei aseta vaatimuksia, millaisten perheiden kanssa se tekee yhteistyötä. Yhteys perheeseen on tärkeä myös silloin, kun seurakunnan toimintaan osallistuvaa lasta ei ole kastettu. (Kirkkohallitus i.a., 25.) Kirkon lapsityön haasteena on ennaltaehkäisevä perhetyö, joka keskittyy muun muassa vanhemmuuden roolien tutkimiseen ja perhettä tukevaan kristillisen kasvatuksen kysymyksiin. Lapsityössä on nousut esille tarve korjaavaan perhetyöhön, kuten lasten ja aikuisten eroryhmiin. Tulevaisuudessa haasteeksi koetaan myös erilaisten perheiden tukeminen kriisitilanteissa. (Alopaus-Karhunen & Wennermark 2004, 23.)

Kirkon lapsityön tulee huolehtia siitä, että lapsen kasvaessa hänen lähellään olisi huolta pitäviä ihmisiä. Lapsen tullessa osaksi seurakuntaa, hänen tulisi saada kohdata välittäviä aikuisia ja saada tukea kasvulleen. Lapsi tarvitsee kasvaakseen välittävän ilmapiirin, toimivia ihmissuhteita, eteenpäin kantavaa arvopohjaa sekä rajat asettava vanhemmuutta ja yhteisön tukea. Tämä vaatii avointa keskustelua ja vuorovaikutusta seurakun-

nan ja vanhempien välillä. Näin ollen voidaan tukea yhteistä kasvatustehtävää. (Kirkko-
hallitus i.a., 24, 26.)

6.2 Seurakunnan järjestämä lapsi- ja perhetyö

Erilaiset perhetyön muodot ovat voimissaan kirkon lapsityössä. Toimintaan kuuluu vi-
rikkeitä antavaa, uskonnollista kasvua vahvistavaa perhetyötä, jota toteutetaan muun
muassa erilaisten kerhojen ja leirien kautta. Lapsityöhön kuuluvat perhetapahtumat,
juhlat, retket, leirit, vanhempainillat ja kokoontumiset erilaisten teemojen merkeissä.
Perheenjäsenet voivat pohtia kasvatukseen, perheeseen, parisuhteeseen ja ihmisenä
olemiseen liittyviä teemoja yhdessä muiden kanssa. Samalla ne tarjoavat mahdollisuu-
den yhteyden luomiseen samalla alueella asuvien perheiden välille. (Alopaus-
Karhunen & Wennermark 2004, 22.)

Seurakunnan lapsityön ensimmäisiä toimintamuotoja on ollut pyhäkoulutyö. Tämän
lisäksi useissa seurakunnissa järjestetään päivä- ja iltapäiväkerhotoimintaa. Kristillisen
kasvatuksen lisäksi lapset opettelevat kerhossa ryhmässä toimimista, tutustuvat muihin
lapsiin sekä leikkivät, laulavat ja askartelevat. Nykyisin seurakunnissa pidetään myös
avoimia päivä- ja perhekerhoja, joihin sekä aikuinen että lapsi voivat tulla. Nämä kerhot
tarjoavat kotona lapsia hoitaville vanhemmille vertaistukea. (Lindholm 2007, 28.) Lap-
sivastaanotto on myös eräs seurakunnan lapsityön työmuoto. Työmuodossa työntekijät
kohtaavat pareittain lapsen ja vanhemmat erikseen. Tarkoituksena on nähdä lapsi ja
kuulla häntä. Lapsivastaanotto sopii käytettäväksi etenkin pienten lasten kanssa työ-
kenneltäessä. (Mattila 2003, 99.)

Evangelisluterilaisella kirkolla on perheasiainneuvottelukeskustoja. Niiden työskentelyn
painopisteenä on perheenjäsenten keskinäisten suhteiden selvittely ja ennaltaehkäisevä
työ. (Lindholm 2007, 28.) Perheasiain neuvottelukeskustoissa voidaan käsitellä parisuh-
teeseen, perheeseen ja ihmisen henkilökohtaiseen elämään liittyviä kysymyksiä. Kysy-
myksiä voidaan käsitellä terapeutin keskustelun ja sielunhoidon avulla (Suomen
evangelis-luterilainen kirkko – Meidän perhe i.a). Neuvottelukeskustoissa toimii myös
erilaisia terapeutteja ryhmiä. Perheasiain neuvottelukeskustojen palvelut ovat asiakkaalle

maksuttomia ja niihin voi hakeutua, vaikka ei olisikaan evankelisluterilaisen kirkon jäsen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko – Kirkon perheneuvonta i.a.)

Kirkon tilastollisesta vuosikirjasta 2008 käy ilmi, että yksilöneuvottelut ovat vähentyneet viimeisen vuoden aikana. Vastaavasti parineuvotteluiden määrä on kasvanut. Jo pidemmän ajan vuosivertailusta on havaittavissa perheneuvotteluiden osuuden kasvu. Viime vuosina perheneuvotteluiden osuuteen on kiinnitetty huomiota, jotta lasten ääni pääsisi paremmin esille perheneuvonnassa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008.)

Perheillä on mahdollista saada taloudellista tukea seurakunnalta. Diakoniatyön kautta voidaan avustaa akuutissa hätätilanteessa olevia perheitä. Avustuksen tarkoituksena on auttaa vaikeimman yli. Diakoniatyöntekijä voi ohjata perheen tarvittaessa myös yhteiskunnan tarjoaman avun piiriin ja auttaa siihen liittyvissä asioissa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko – Apua, tukea ja neuvoja talouteen i.a.) Diakoniatyöntekijä on asiakkaiden ääni seurakunnassa ja yhteiskunnassa. Hän on heikompien puolella ja edistää toiminnallaan ihmisarvon toteutumista. Diakoniatyöntekijä voi auttaa asiakkaan asioiden eteenpäin viemisessä, mikäli asiakkaalla itsellä ei ole tähän riittävästi voimavaroja. (Rättyä 2004, 47.)

7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Opinnäytetyömme tarkoituksena on, että päivähoidon työntekijä kykenee erottamaan yksinään viihtyvän lapsen lapsesta, joka tarvitsee aikuisen tukea päästäkseen mukaan vertaistensa toimintaan. Tutkimuskysymyksinämme ovat:

1. Miten päivähoidossa työskentelevät tunnistavat vertaisryhmässään sivuun jäävän lapsen?
2. Millaisia keinoja päivähoidossa työskentelevillä on tukea sivuun jäävää lasta?
3. Millaisia keinoja ja tukimuotoja päivähoidossa työskentelevät toivovat sivuun jäävien lasten huomioimiseen?

Opinnäytetyömme tavoitteena on, että työntekijä voi omalla toiminnallaan tukea vertaisryhmästään sivuun jäävää lasta ja kannustaa lasta muiden lasten pariin. Tavoitteenamme on myös, että päiväkodin toimintaan saataisiin mukaan myös ne lapset, jotka helposti jäävät yksin, eivätkä uskalla mennä mukaan leikkeihin.

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

8.1 Laadullinen lähestymistapa

Opinnäytetyömme toteutettiin kvalitatiivista eli laadullista menetelmää käyttämällä. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä kiinnittää huomio tiettyyn ryhmään tai tietyssä tilanteessa olevaan ryhmään, jolloin tärkeäksi muodostuvat tutkimukseen osallistuvien henkilöiden näkemykset ja kokemukset (Mäntylä 2007, 41). Tutkimuksessamme tarkastelemme vertaisistaan sivuun jääviä lapsia päiväkodin työntekijöiden näkökulmasta. Näin ollen merkittäväksi nousevat työntekijöiden kokemukset sivuun jäävistä lapsista.

Opinnäytetyössämme käytämme Tähkän (1997) esittämää määritelmää kokemuksesta. Hänen mukaansa kokemus on syntynyt, kun ihmismieli on sen tulkinut ja antanut merkityksen tapahtumille. (Tähkä 1997.) Ihminen reagoi ärsykkeeseen jonkin aistin välityksellä sisältä, omasta ruumiista tai ulkomaailmasta käsin. Aistihavainnoista muovautuu vähitellen elämys. Kun tätä elämystä tulkitaan, tulee siitä kokemus. Kokemukseen vaikuttaa aina ihmisten sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vuorovaikutus. Kokemuksen sisältöön vaikuttavat sekä yksilön omat tarpeet että hänen olosuhteensa. (Ojanen 2006, 102–103.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään todellisen elämän kuvaamisen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksen keskeisenä tiedonlähteenä toimivat ihmiset, jotka omaavat kokemusperäistä tietoa tutkittavasta aiheesta. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden näkökulmia arvostetaan, sillä heidän näkemyksensä ja kokemuksensa antavat arvokasta aineistoa tutkimukseen. Tällöin on tärkeää, että tutkimukseen osallistuva kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Tutkimussuunnitelmaa on mahdollista muokata tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.)

Laadullisen tutkimuksen aineisto voi koostua yhdestä tai useammasta tutkimukseen osallistujasta. Laadullinen tutkimus ei pyri etsimään keskimääräisiä yhteyksiä asioiden välillä tai muodostamaan tilastollisia säännönmukaisuuksia. Vaikka laadullinen tutkimus ei pyri yleistämään asioita, pyrkii se tuomaan esille tutkittavan ilmiön keskeiset

teemat. Nämä teemat toistuvat usein, kun ilmiötä tarkastellaan yleisellä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2009, 181–182.)

Pyysimme tutkimusluvan opinnäytetyötämme varten suullisesti kahden yksityisen päiväkodin johtajalta. Tutkimukseen osallistui kaksi Oulun alueella sijaitsevaa yksityistä päiväkotia. Kyselyymme vastasi viisi työntekijää.

8.2 Aineiston keruu

Laadullisen tutkimuksen aineisto voidaan kerätä muun muassa kontrolloidun kyselyn avulla. Tällöin tutkija jakaa kyselylomakkeet henkilökohtaisesti niille kohdejoukoille, joilta toivoo saavansa aineistoa tutkimukseensa. Kyselylomakkeita jakaessaan tutkija kertoo tutkimuksensa tarkoituksesta ja vastaa mahdollisiin kysymyksiin. Vastaajat täyttävät lomakkeet heille sopivana ajankohtana ja palauttavat lomakkeet postitse tai ennalta sovittuun paikkaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 196–197.)

Keräsimme aineiston tutkimukseemme kyselylomakkeilla (LIITE 2). Veimme kyselylomakkeet päiväkoteihin henkilökohtaisesti. Vastaajat palauttivat lomakkeet päiväkodin johtajalle, jolta haimme ne. Kyselylomakkeiden saatteena oli kirje, jossa kerroimme opinnäytetyömme aiheesta ja tarkoituksesta (LIITE 1). Saatekirjeessä oli myös yhteystietomme, jos vastaajilla olisi jotakin kysyttävää tutkimukseemme liittyen. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja tapahtui ilman nimeä.

Valitsimme kyselylomakkeen kysymykset opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiin pohjautuen. Aineisto kerättiin standardoidusti eli kysymykset olivat kaikille vastaajille täysin samanlaiset (Hirsjärvi ym. 2009, 193). Kyselylomakkeet olivat näin ollen kaikille vastaajille samanlaiset ja heillä oli yhtä paljon aikaa täyttää kyselylomake.

Kyselylomakkeiden avulla on mahdollista saada tietoa tutkimuksen kohteeseen liittyvistä tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista, uskomuksista, käsityksistä sekä mielipiteistä (Hirsjärvi ym. 2009, 197). Laadimme kysymykset sellaisiksi, että ne antaisivat meille mahdollisimman monipuolista tietoa tutkimukseemme aiheeseen liittyen. Käytimme kysymyssanoja, joihin vastaaja ei pystynyt vastaamaan

pelkästään kyllä tai ei vastauksella. Opinnäytetyömme ohjaava opettaja hyväksyi kyselylomakkeen ennen kuin veimme lomakkeet päiväkoteihin.

Kyselylomake muodostui kolmesta vastaajan perustietoja kartoittavasta kysymyksestä. Lomakkeessa oli viisi avointa kysymystä, joilla pyrimme saamaan vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Tällöin esitimme kysymyksen ja jätimme tyhjän tilan vastaajan vastausta varten. Lisäksi kyselylomakkeessa oli yksi kysymys, josta vastaavat saivat valita omaa mielikuvaansa parhaiten vastaavan kohdan. Vastaajalla oli mahdollisuus valita useita vastausvaihtoehtoja ja lisätä oma vastausvaihtoehto. Tällöin kyseessä on strukturoidun ja avoimen kysymyksen välimuoto, jossa valmiiden vastausvaihtoehtojen jälkeen esitetään avoin kysymys. Avoin vaihtoehto pyrkii tuomaan esiin näkökulmia, joita tutkija ei etukäteen osaa ajatella. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle tilaisuuden kertoa, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia hänellä tutkittavasta aiheesta todella on. (Hirsjärvi ym. 2009, 198–199, 201; Eskola & Suoranta 2003, 86.)

8.3 Aineiston analyysi

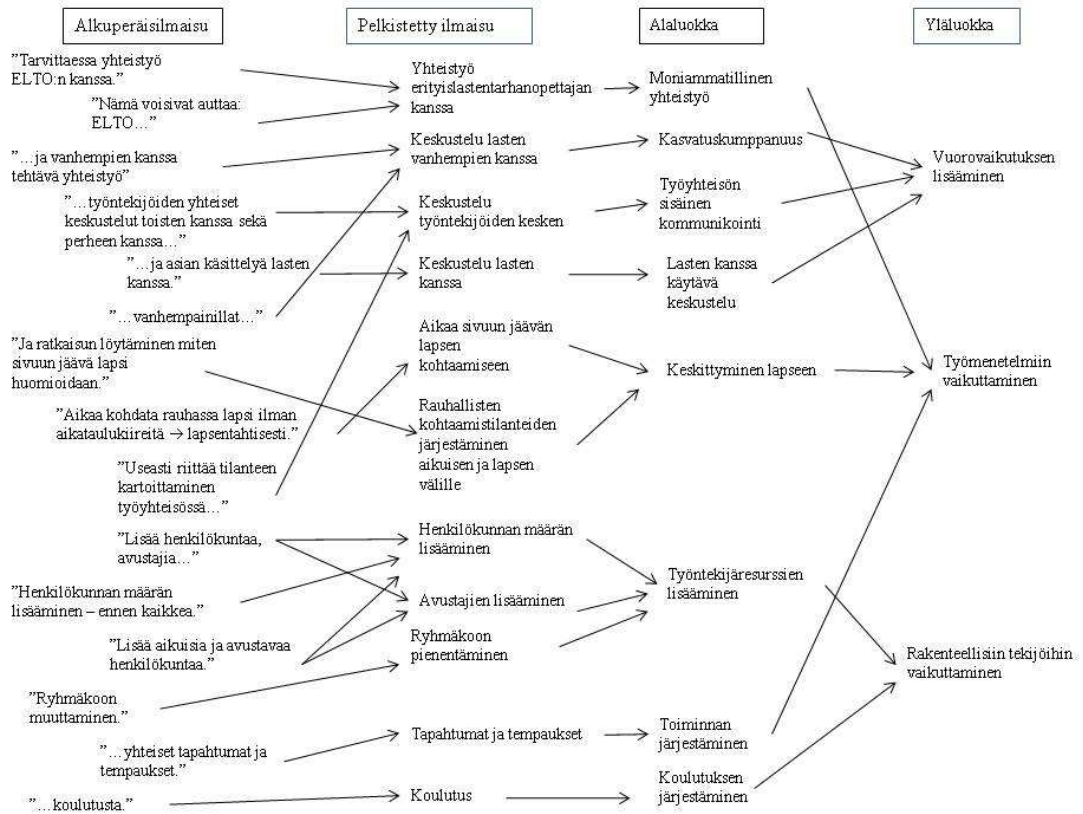
Tutkimusta varten kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko muodostuu tutkimuksen kannalta keskeiseksi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat osittain yhtä aikaa (Metsämuuronen 2008, 48). Grönforsin mukaan analyysissa kerätty aineisto hajotetaan käsitteelliseksi osiksi ja synteetin keinoin näin saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi (Grönfors 1985, 145). Tätä voidaan kutsua abstrahoinniksi, mikä tarkoittaa johtopäätösten siirtämistä yleisemmälle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle (Metsämuuronen 2008, 48). Analyysivaihe siis paljastaa, millaisia vastauksia tutkija saa esittämiinsä tutkimusongelmiin (Hirsjärvi ym. 2009, 221).

Keräsimme aineistoa opinnäytetyöhömme kyselylomakkeiden avulla. Aloimme analysoida kerättyä aineistoa vastaajien palautettua kyselylomakkeet. Analyysia varten valitaan sellainen analyysitapa, joka vastaa parhaiten esitettyihin tutkimusongelmiin. Aloitimme tutkimusaineiston analysoinnin lukemalla kyselylomakkeiden vastaukset ja kirjoittamalla ne auki. Vastausten puhtaaksikirjoittamista kutsutaan litteroinniksi. Litte-

rointi on suoritettava ennen kuin varsinaista aineiston analyysiä voidaan alkaa tehdä. (Grönfors 1985, 156.)

Milesin ja Hubermanin (1984) mukaan aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen, aineiston redusointiin eli pelkistämiseen, aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn ja abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen (Miles & Huberman 1994.) Pelkistämiseksi voidaan kutsua joko informaation tiivistämistä tai jakamista pienempiin osiin. Aineiston pelkistämistä ohjaavat asetetut tutkimuskysymykset, joiden mukaan aineistoa pelkistetään litteroimalla tai etsimällä tutkimustehtäville olennaiset ilmaukset. Klusteroinnissa samaa tarkoittavat käsitteet jaotellaan ryhmiin yhdistäen sen jälkeen ne luokaksi, joka nimetään sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta tärkeä informaatio ja muodostetaan sen perusteella teoreettisia käsitteitä. Klusteroinnin voidaan katsoa olevan jo osa abstrahointiprosessia. Abstrahoinnin tavoitteena on edetä alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointia jatketaan niin kauan kuin se on aineiston sisällön näkökulmasta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–114.) Käytimme opinnäytetyömme aineiston analysoinnissa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Kuviossa yksi kuvaamme opinnäytetyömme analyysin etenemistä (Kuvio 1 sivu 35).

Kuvio1. Esimerkki opinnäytetyömme analyysin etenemisestä

Tavoitteenamme oli muodostaa alustava kuva siitä, mikä aineiston perusteella nousee olennaiseksi. Vertasimme saatuja vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Analyysin seuraavassa vaiheessa pyrimme käsitteellistämään aineistoa jäsentämällä sitä eri otsikoiden alle. Tämän jälkeen kategorisoimme aineistoa. Kategorisointi tarkoittaa samaa asiaa ilmaisevien käsitteiden kokoamista yhteen. Näille kategorioille nimitimme niitä yhdistävän, abstraktimmalla tasolla olevan yläkäsitteen. (Mäntylä 2007, 52.)

9 OPINNÄYTETÖN TULOKSET

9.1 Päiväkodin työntekijöiden kuvaukset sivuun jäävästä lapsesta

Päiväkodin työntekijät kuvailevat sivuun jäävää lasta eri tavoin. He tunnistavat sivuun lapsen erilaisten tilanteiden ja luonteenpiirteiden kautta. Sivuun jääminen voi olla seurausta monista eri tekijöistä.

9.1.1 Sivun jäävien lasten näkyminen päiväkodin työntekijöiden työssä

Tulosten mukaan sivuun jäävät lapset näkyvät päiväkodin työntekijöiden työssä eri tavoin (Taulukko 1, sivu 38). Yläluokista käy ilmi, että sivuun jääminen voi olla toisista lapsista, lapsesta itsestään tai päivähoidon työntekijästä johtuvaa tai se voi liittyä päivähoidon aloittamiseen.

Toisista lapsista johtuva sivuun jääminen näkyi kiusaamisena päivähoidossa. Lapsi tuli torjutuksi muiden lasten taholta, jätettiin leikkien ulkopuolelle tai lasta kiusattiin. Lapsesta itsestä johtuva sivuun jääminen näkyi lapsen omaehtoisena sivuun jäämisenä, lapsen rohkeuden puuttumisena sekä lapsen luonteen merkityksenä sivuun jäämiselle. Lapsen omaehtoisessa sivuun jäämisessä nousivat esille lapsen viihtyminen yksin, lapsen haluttomuus leikkiä muiden lasten kanssa, vetäytyminen muiden lasten seurasta ja lapsen erilaiset mielenkiinnon kohteet. Lapsen rohkeuden puuttuminen näkyi lapsen uskaltamattomuutena mennä mukaan muiden lasten leikkeihin ja muiden lasten toiminnan tarkkailuna. Lapsen luonne vaikutti lapsen sivuun jäämiseen lapsen ollessa muita lapsia hiljaisempi ja huomaamattomampi, lapsen ollessa kiltti ja helppo sekä lapsen ollessa luonteeltaan dominoiva.

”Muiden torjumat jäävät leikkien ulkopuolelle ja ovat helppo kohde kiusatuksi tulemiselle.” (Vastaja A)

”... konfliktitilanteita saattaa syntyä kun sivuun jäävä lapsi yrittää päästä mukaan muiden lasten leikkeihin. ” (Vastaaja C)

Päivähoidon työntekijöiden vastauksista ilmeni, että kiltti ja helppo lapsi jää usein ilman huomiota. Tämä ilmiö toistui myös hiljaisten ja huomaamattomien lasten kohdalla. Kiltti ja helppo lapsi löytää itselleen tekemistä, eikä näin vaadi työntekijän huomiota. Lapsen leikit voivat olla rajuja ja hän voi komennella muita lapsia, jolloin hänet koetaan usein dominoivaksi eikä häntä näin ollen haluta mukaan leikkeihin.

Päivähoidon työntekijän rooli lapsen sivuun jäämisessä voi näkyä työtavoissa sekä lapsen hakeutumisessa aikuisen seuraan. Päivähoidon työntekijällä ei aina ole aikaa ja resursseja sivuun jäävän lapsen huomioimiseksi. Päivähoidon aloittaminen ja ryhmään uutena tulo voivat olla syynä lapsen sivuun jäämiselle.

Yksinäiset lapset joko viihtyvät yksin tai ovat kiinni aikuisissa. Arat lapset eivät kykene leikkimään itsenäisesti ja tämän vuoksi hakeutuvat aikuisten seuraan. Päivähoidon työntekijän tulee kannustaa näitä lapsia mukaan vertaisryhmän toimintaan. Työntekijä on keskeisessä roolissa turvallisen ja tasavertaisen ilmapiirin luomisessa. Työntekijän tulee tietoisesti huomioida sekä yksinään viihtyviä, kilttejä ja huomaamattomia, muiden torkumia sekä muiden toimintaan mukaan haluavia arkoja lapsia.

”Arat eivät pysty leikkiin yksinkään ja ovat aikuisissa kiinni. ” (Vastaaja A)

”... jäävät herkästi ilman huomiota, elleivät aikuiset huomioi tietoisesti. ” (Vastaaja B)

Taulukko 1. Sivuun jäävän lapsen tunnistaminen päivähoitossa

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Kiusaaminen päivähoitossa	Toisista lapsista johtuva sivuun jääminen	Sivuun jäävien lasten näkyminen päiväkodin työntekijöiden työssä
Lapsen omaehtoinen sivuun jääminen	Lapsesta johtuva sivuun jääminen	
Lapsen rohkeuden puute		
Lapsen luonteen merkitys sivuun jäämiselle		
Uusi lapsi päivähoitossa	Päivähoidon aloittaminen	
Päiväkodin työntekijän työs-kentelymahdollisuudet	Aikuisen rooli lapsen sivuun jäämisessä	
Lapsen hakeutuminen työntekijän seuraan		

9.1.2 Sivuun jäävän lapsen ominaispiirteitä

Kyselylomakkeessa pyysimme päiväkodin työntekijöitä kuvaamaan sivuun jäävää lasta joko valmiilla tai itse määrittämällään adjektiivilla. Kaikki vastaajat kuvasivat sivuun jäävää lasta adjektiivilla arka. Viidestä työntekijästä neljä kuvasi sivuun jäävää lasta muiden torjumaksi. Kolme työntekijää viidestä kuvasi sivuun jäävää lasta yksinäiseksi ja jännittyneeksi. Lisäksi esille nousi yksittäisiä valittuja adjektiiveja määrittelemään sivuun jäävää lasta. Työntekijät kuvasivat sivuun jäävää lasta torjuvaksi, pelokkaaksi, surulliseksi ja vihamieliseksi. Esille nousseita itse määriteltyjä adjektiiveja olivat erilaiset mielenkiinnot kohteet omaava, kiltti, huomiota vaatimaton, helppo ja hiljainen.

Neljän eniten esille nousseen adjektiivin – muiden torjuma, yksinäinen, arka ja jännittynyt – kautta heijastuivat päivähoiton työntekijöiden omat kokemukset sivuun jäävistä lapsista. Adjektiivit ovat verrattavissa taulukon yksi alaluokissa esiintyviin ilmauksiin (Taulukko 1, sivu 38). Kiusaamiseen päivähoitossa liittyy lapsen torjunta muiden lasten taholta. Lapsen arkuus, yksinäisyys ja jännittyneisyys liittyvät alaluokkien ilmauksiin lapsen omaehtoinen sivuun jääminen, lapsen rohkeuden puute sekä lapsen luonteen merkitys sivuun jäämiselle.

9.2 Päiväkodin työntekijän keinot tukea sivuun jäävää lasta

Tulosten mukaan päivähoiton työntekijät tuntevat omaavansa erilaisia keinoja sivuun jäävän lapsen tukemiseen (Taulukko 2, sivu 41). Yläluokista nousi esille työntekijän aktiivinen toiminta, suunniteltu toiminta lasten kanssa, omahoitaja-menetelmä ja lapsen tukeminen vertaisryhmätoimintaan työntekijän toimesta. Työntekijän aktiivinen toiminta edellyttää sivuun jäävän lapsen huomaamista ja tilanteeseen puuttumista. Vastauksissa korostui päivähoiton työntekijän oma huomiokyky ja havainnointi.

”Aikuisena on tärkeä havainnoida tilanteita.” (Vastaaaja D)

Suunniteltu toiminta lasten kanssa sisältää sivuun jäämis-teeman läpikäyntiä lasten kanssa sekä toimintaa ryhmissä. Tämä käsittää erilaiset projektit, keskustelut lasten kanssa ja ryhmätoiminnan järjestämisen. Omahoitaja-menetelmä antaa työntekijälle mahdollisuuden lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Lapsen tukeminen vertaisryhmätoimintaan työntekijän toimesta sisältää sivuun jäävän lapsen kannustamista vertaisryhmätoimintaan ja muiden lasten ohjaamista sivuun jäävän lapsen luokse. Tähän sisältyy myös rauhallisten tilanteiden luominen.

”Erilaisten tilanteiden luominen (esim.pelit, lukeminen, askartelu), joissa mahdollisimman moni lapsi voisi olla mukana. (vaatii aikuisen läsnäolon!)” (Vastaja A)

”Myös aikuinen voi pyytää muita lapsia hakemaan sivuun jäävää lasta leikkeihin.” (Vastaja C)

Nämä tulokset osoittavat, että päiväkodin työntekijöillä on jo olemassa keinoja sivuun jäävien lasten tukemiseen. Näissä keinoissa korostuu aikuisen aktiivinen asenne sivuun jäävien lasten kohdalla. Tulosten pohjalta voidaan sanoa, että päiväkodin työntekijöiden tulee huomioida lapset tasapuolisesti ja tukea heitä mahdollisuuksien mukaan edesauttaen vertaisryhmään mukaan pääsyä.

Taulukko 2. Sivuun jäävän lapsen tukeminen

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Sivuun jäävän lapsen huomaaminen ja tilanteeseen puuttuminen	Työntekijän aktiivinen toiminta	Päivähoidon työntekijöiden keinot tukea sivuun jäävää lasta
Sivuun jäämis-teeman läpikäynti lasten kanssa	Suunniteltu toiminta lasten kanssa	
Toiminta ryhmissä		
Keskittyminen lapsen asioihin yksilöllisesti	Oma hoitaja-menetelmä	
Sivuun jäävän lapsen kannustaminen mukaan vertaisryhmän toimintaan ja muiden lasten ohjaaminen sivuun jäävän lapsen luokse	Lapsen tukeminen vertaisryhmätoimintaan työntekijän toimesta	

9.3 Työntekijöiden toivomat keinot sivuun jäävien lasten huomioimiseen

Taulukosta kolme käyvät ilmi työntekijöiden toivomat keinot sivuun jäävien lasten huomioimiseen (Taulukko 3, sivu 43). Yläluokista selviää, että vuorovaikutusta lisäämällä sekä rakenteellisiin tekijöihin ja työmenetelmiin vaikuttamalla, voitaisiin tulevaisuudessa huomioida sivuun jääviä lapsia nykyistä paremmin. Rakenteellisiin tekijöihin voidaan vaikuttaa lisäämällä työntekijäresursseja sekä järjestämällä koulutusta. Vuorovaikutuksen lisääminen edellyttää työyhteisön keskinäistä kommunikointia, keskustelua lasten kanssa ja kasvatuskumppanuutta. Työmenetelmiä voitaisiin kehittää niin, että toiminnan järjestäminen, keskittyminen lapseen ja moniammatillinen yhteistyö mahdollistuisivat.

Tulosten mukaan kaikki kyselyyn vastanneet kokivat ongelmaksi henkilökunnan riittämättömyyden. Mikäli ryhmässä on lapsi, joka vaatii työntekijän huomion kokonaan, jäävät muut lapset helposti sivuun. Kaikille lapsille sivuun jääminen ei ole ongelma. He keksivät itsenäisesti tekemistä itselleen. Osa lapsista ei kuitenkaan pysty leikkimään yksin, eikä uskalla hakeutua muiden lasten seuraan. Tällöin olisi tärkeää, että työntekijä pystyy keskittymään lapseen tasapuolisesti ja tukemaan lapsia, jotka tarvitsevat apua päästäkseen mukaan vertaisryhmän toimintaan. Toteutuakseen se vaatii, että yhden työntekijän vastuulla ei ole liian montaa lasta eli tämä tarkoittaa joko työntekijöiden määrän lisäämistä tai lapsiryhmien pienentämistä.

Opinnäytetyön tuloksista nousi esille tarve vuorovaikutuksen lisäämiseen. Tällä tarkoitetaan niin työntekijöiden, työntekijöiden ja lasten kuin työntekijöiden ja vanhempien välistä kommunikointia. Avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri työyhteisössä helpottaa työskentelyä ja vaikuttaa positiivisesti lapseen. Lasten ja työntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa lasten käsitykset työntekijöistä. Lapset voivat kokea toisen työntekijän helpommin lähestyttäväksi kuin toisen. Lapselle tulisi saada kokemus, että jokainen työntekijä on lasta varten. Kasvatuskumppanuus on keino lisätä työntekijöiden ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Kasvatuskumppanuudessa korostuu työntekijöiden ja vanhempien yhteinen kasvatusvastuu. Lapsen aloittaessa päivähoiton työntekijät saavat vanhemmilta ensisijaista tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä. Vanhemmat tuovat tietoa päiväkodin työntekijöille lapsen arjesta kotona. Työntekijät puolestaan jakavat vanhempien kanssa tietoa lapsen päivähoitoon liittyvistä asioista. Tämän avulla voidaan

havaita lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä positiivisesti että negatiivisesti liittyviä asioita.

”Useasti riittää tilanteen kartoittaminen työyhteisössä, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ja asian käsittely lasten kanssa.” (Vastaaaja D)

Taulukko 3. Sivuun jäävän lapsen tukemisen kehittäminen

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Työntekijäresurssien lisääminen	Rakenteellisiin tekijöihin vaikuttaminen	Työntekijöiden toivomat keinot sivuun jäävien lasten huomioimiseen
Koulutuksen järjestäminen	Vuorovaikutuksen lisääminen	
Työyhteisön sisäinen kommunikointi		
Lasten kanssa käytävä keskustelu		
Kasvatuskumppanuus	Työmenetelmiin vaikuttaminen	
Toiminnan järjestäminen		
Keskittyminen lapseen		
Moniammatillinen yhteistyö		

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten perusteella tehtiin kolme johtopäätöstä, jotka ovat:

1. Päiväkodissa työskentelevien mukaan päiväkotiryhmässä sivuun jäävä lapsi on jäänyt sivuun vertaisryhmästään omasta tahdostaan, muiden toiminnasta johtuen, työntekijöistä riippuvista syistä tai aloittaessaan uutena lapsena päiväkotiryhmässä.
2. Päivähoidon työntekijöiden tämänhetkiset keinot tukea sivuun jäävää lasta ovat työntekijän aktiivinen toiminta, suunniteltu toiminta lasten kanssa, oma hoitajamenetelmä ja lapsen tukeminen vertaisryhmätoimintaan.
3. Päivähoidon työntekijöiden toivomia keinoja sivuun jäävien lasten huomioimiseen ovat rakenteellisiin tekijöihin ja työmenetelmiin vaikuttaminen sekä vuorovaikutuksen lisääminen.

11 POHDINTA

11.1 Opinnäytetyön luotettavuus

Yksittäisen tutkimuksen luotettavuutta on arvioitava, koska kaikessa tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä. Laadullisen tutkimuksen tutkimustulokset selkiytyvät, kun tutkija raportoi tutkimuksen tekemisestään yksityiskohtaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131, 138.) Pyrimme opinnäytetyössämme kuvailemaan mahdollisimman tarkasti opinnäytetyötämme koskevaa teoria- ja tutkimustietoa sekä kyselylomakkeiden avulla saamaamme kokemuseräistä tietoa.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tutkia monien eri osa-alueiden kautta. Aineiston keruuvaiheessa on kiinnitettävä huomiota miten ja minkä avulla aineisto on kerätty ja muihin aineiston keruuseen liittyviin erityispiirteisiin. Tutkimukseen osallistuvien kohdalla tulee huolehtia, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu esimerkiksi asuinpaikkakunnan tai ammatin perusteella. (Tuomi 2008, 151.)

Opinnäytetyömme aineisto kerättiin kyselylomakkeilla, joihin vastaaminen tapahtui nimettömästi. Kyselylomakkeiden liitteenä oli saatekirje, jossa kerroimme tutkimuksemme tarkoituksesta ja tavoitteista sekä kyselyyn vastaamisen vapaaehtoisuudesta. Saatekirjeessä annoimme omat yhteystietomme, mikäli kyselyyn osallistujilla olisi kysyttävää tutkimukseen liittyen. Kyselylomake oli kaikille vastaajille samanlainen ja heillä oli kaikilla yhtä kauan aikaa vastata kyselyyn. Kyselylomakkeen kysymykset laadimme niin, että emme johdatelleet vastaajia haluamaamme suuntaan, vaan heillä oli mahdollisuus vastata kyselyyn joko valmiin vastausvaihtoehdon tai itse määrittelemänsä vaihtoehdon avulla. Kyselylomakkeessa oli sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä, jotta vastaajat saisivat vapaasti tuoda kokemuksensa esille.

Lähteiden kriittinen tarkastelu on väline tiedon luotettavuuden arviointiin. Tutkimuksessa joudutaan punnitsemaan lähdemateriaalin luotettavuutta. Tällöin kiinnitetään huomiota etenkin lähteen aitouteen, riippumattomuuteen, alkuperäisyyteen ja puolueettomuuteen. Lähteiden luotettavuuteen vaikuttaa myös niiden ajankohtaisuus. Useilla tie-

teenaloilla tutkimuksen kehitys on nopeaa ja julkaisut vanhenevat pikavauhtia. (Mäkinen 2006, 128, 130.) Valtaosa opinnäytetyössämme käytetystä lähdemateriaalista on enintään kymmenen vuotta vanhaa, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Olemme pyrkineet valitsemaan tutkimuksen kannalta olennaisia ja luotettavia lähteitä.

Vaitiolovelvollisuus sitoo kaikkia henkilötietoja sisältäviä tutkimusaineistoja käsitteleviä tutkijoita. Tutkimusaineiston käsittelyssä keskeistä on luotettavuus (Mäkinen 2006, 148). Lisäksi tutkimuksiin osallistuvilta saatu aineisto tulee hävittää tutkimuksen valmistumisen jälkeen tai vaihtoehtoisesti sille tulee hakea arkistointilupaa (Henkilötietolaki 22.4.1999/523). Tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välinen suhde voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen siinä mielessä, lukevatko tutkimuksen osallistuneet tulokset ennen tutkimuksen julkaisua ja voivatko heidän mahdolliset kommenttinsa muuttaa tutkimuksen tuloksia (Tuomi 2008, 151).

Opinnäytetyöhömmme vastanneet päiväkotien työntekijät olivat toiselle tutkimuksen tekijälle entuudestaan tuttuja työharjoittelujen kautta. Tutkimukseen osallistujat ymmärsivät tutkimuksen vapaaehtoisuuden ja olivat tietoisia myös siitä, että heidät oli mahdollista tunnistaa kyselylomakkeiden perusteella työyhteisön pienuuden vuoksi. Kyselylomakkeessa kysyimme vastaajan ammattia, päiväkotia, jossa työskentelee sekä työvuosia. Emme kuitenkaan käyttäneet näitä vastauksia hyväksi tutkimuksessamme. Huomasimme, että ne eivät olleet oleellisia tutkimuksemme kannalta ja ne olisi voinut jättää kokonaan pois kyselylomakkeista luotettavuuden lisäämiseksi.

Opinnäytetyömme aineiston keräämiseen käytettyyn kyselylomakkeeseen vastasi viisi henkilöä. Määrä oli pieni, joka vaikutti saamamme aineiston laajuuteen ja sitä kautta tutkimuksen luotettavuuteen. Jos olisimme haastatelleet työntekijöitä, olisimme mahdollisesti saaneet enemmän aineistoa. Alun perin suunnittelimme lähettävämme kyselylomakkeita useamman päiväkodin työntekijöille. Olimme yhteydessä useisiin kaupungin päiväkotien johtajiin sähköpostin välityksellä. Kyselyyn vastaaminen ajoittui kuitenkin kesäaikaan, jolloin työntekijät pitävät lomiaan. Ehkä tämän vuoksi päiväkodeissa ei oltu halukkaita osallistumaan kyselyyn.

Tutkimuksen kesto voi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin ja myös tutkimuksen luotettavuuteen (Tuomi 2008, 138). Tutkimuksemme toteutui yhden vuoden aikana. Kyselylo-

makkeista saatu kokemusperäinen tieto on ajankohtaista myös opinnäytetyömme julkaisujankohtana. Aineiston analysointi ja se miten tuloksiin ja johtopäätöksiin tultiin, vaikuttaa niin ikään tutkimuksen luotettavuuteen. Auki kirjoitimme kaikki saadut vastaukset emmekä jättäneet huomioimatta yhtään vastausta. Aineiston klusterointi-vaiheessa kiinnitimme huomiota siihen, että samaa tarkoittavat ilmaisut löytyisivät yhtenäisen nimikkeen alta. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on merkittävää tutkimuksen eettisyys ja raportoinnin luotettavuus. (Tuomi 2008, 152.) Raportoinnissa tutkijan tulee tuoda lukijoille tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, jotta tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida (Tuomi & Sarajärvi 2002, 138).

11.2 Opinnäytetyön eettisyys

Eettisyys, vastaajien anonymisuus, luottamuksellisuus ja aineiston tallettaminen tulee ottaa huomioon tutkimuseettisten ohjeiden mukaisesti tutkimuksessa ja aineiston keräämisessä (Hirsjärvi ym. 2004, 25, 27). Eettinen asenne näkyy opinnäytetyön aiheen valinnassa, prosessista ja tuloksista puhumisessa sekä tulosten soveltamisessa. Nämä kaikki sisältävät eettisiä valintoja ja ovat esillä koko opinnäytetyön prosessin ajan. (Kuokkanen, Kivirinta, Määttänen & Ockenström 2005, 31.)

Tutkimuksen ja etiikan yhteyttä voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta käsin. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin ja toisaalta eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tutkimusprosessin aikana tekemiin valintoihin. On vahvasti painotettu, että eettiset kysymykset ovat koko tutkimustoiminnan lähtökohta. (Tuomi 2008, 143.) Kainulaisen (2004) mukaan tutkivan ammattikäytännön etiikan edellytyksenä on, että opinnäytetyö on tavoitteiltaan moraalisesti oikein, tulokset tieteellisesti totta ja seuraukset käytäntöä hyödyntäviä (Kainulainen 2004, 74).

Opinnäytetyössämme tavoitteena oli kokemusten kerääminen päiväkodin työntekijöiltä, jotta saataisiin selville miten työntekijä voi tukea sivuun jääviä lapsia ja millaisia muita keinoja työntekijät toivovat. Opinnäytetyömme tuloksia on mahdollista hyödyntää käytännön työelämässä. Kyselyyn osallistuneet päiväkodit saavat valmiin opinnäytetyön luettavakseen. Tämä edesauttaa tulosten siirtämistä käytäntöön.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet. Tutkimukseen osallistujien on saatava tietää tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Heillä tulee olla oikeus osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen ja mahdollisesti keskeyttää tutkimuksessa mukanaolonsa. Kun tutkimukseen osallistuja on antanut suostumuksensa, tutkimuksen tekijän on varmistettava, että osallistuja tietää mistä tutkimuksessa on kysymys. Osallistujien oikeudet ja hyvinvointi on turvattava tutkimuksen aikana. Tutkimuksessa saatujen tietojen on oltava luottamuksellisia ja tutkimukseen osallistujien on jätävä nimettömäksi, ellei toisin sovita. Tutkijan on oltava ennen kaikkea vastuuntuntoinen ja noudattaa lupaamiaan sopimuksia. (Tuomi 2008, 145–146.)

Kyselylomakkeet toimitettiin vastaajille henkilökohtaisesti. Tässä yhteydessä heille kerrottiin tutkimuksen tavoitteista sekä osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Kyselyyn vastaaminen tapahtui nimettömästi. Opinnäytetyössämme ei mainita yksittäisten henkilöiden tai päiväkotien nimiä.

Tutkijan oman eettisyyden kannalta merkittävää on, ettei hän vähättele muiden tutkijoiden osuutta, viittaa puutteellisesti aikaisempiin tutkimustuloksiin ja raportoi huolimattomasti sekä harhaanjohtavasti tutkimusprosessinsa vaiheita (Tuomi 2008, 146). Opinnäytetyössämme pyrimme löytämään alkuperäisen lähteen ja merkitsemään lähdeviitteet huolella tutkimukseemme. Olemme raportoineet tutkimusprosessimme vaiheista huolellisesti ja pyrkineet näin vahvistamaan työmme eettisyyttä.

11.3 Opinnäytetyöprosessin arviointia

11.3.1 Opinnäytetyön eteneminen

Alussa opinnäytetyömme aiheena oli osallisuuden tukeminen päiväkodissa. Päiväkodissa suoritettuna työharjoittelujakson aikana nousi esille työntekijöiden huoli lapsista, jotka jäävät ilman huomioita erinäisistä syistä. Tämän myötä mielenkiintomme kohdistui si-

vuun jääviin lapsiin. Heidän sivuun jäämisensä voi johtua heistä itsestään, muista lapsista tai aikuisten toiminnasta.

Kohdistimme tutkimuksen päiväkodin työntekijöille. Heidän kokemustensa kautta saimme ensisijaista tietoa sivuun jäävistä lapsista. Tämän kokemuseräisen tiedon ja kirjallisuuden sekä tutkimusten kautta saadun tiedon yhdistäminen antoivat mahdollisuuden tarkastella lapsen sivuun jäämistä useasta eri näkökulmasta.

Kokosimme opinnäytetyömme teoreettista viitekehystä jo ennen kuin saimme takaisin kyselylomakkeet päiväkodin työntekijöiltä. Kun aloimme auki kirjoittaa saatuja vastuksia, huomasimme niiden vastaavan kerättyä viitekehystä. Vastauksissa nousivat esille samat teemat, joita olimme kirjoittaneet teoreettiseen viitekehykseen. Päiväkodin työntekijöiden vastaukset antoivat meille uutta tietoa muun muassa aikuisen merkittävästä roolista lapsen sivuun jäämiselle niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä. Vastausten pohjalta nousseista tuloksista käy ilmi, että sivuun jäävä lapsi ei aina ole ryhmän hiljaisin, ujoin ja aroin lapsi. Lapsi voi voimakkaastikin pyrkiä mukaan ryhmän toimintaan, siinä kuitenkin onnistumatta. Muut lapset vieroksuvat hänen aggressiivista ja dominoivaa käyttäytymistään, eivätkä näin ollen halua häntä mukaan.

Tulevina päivähoidon ammattilaisina voimme hyödyntää opinnäytetyömme tuloksia omissa työtavoissamme. Meillä on valmiuksia nähdä ja tunnistaa sivuun jäävä lapsi päivähoitossa. Osaamme tunnistaa yksin viihtyvän lapsen lapsesta, joka on joutunut muiden torjumaksi. Meillä on mahdollisuus puuttua tilanteeseen opinnäytetyömme tulosten perusteella. Tiedämme jo olemassa olevia keinoja sivuun jäävän lapsen tukemiseen ja voimme mahdollisesti kehittää tulosten perusteella toivottuja keinoja.

11.3.2 Kirkko ja seurakunta sivuun jäävän lapsen tukijana

Toinen kyselyyn vastanneista päiväkodeista on kristillinen päiväkotikoti. Odotimme, että heidän vastauksistaan nousisi kristillisen kasvatuksen mahdollisuuksia tukea ryhmästään sivuun jäävää lasta. Toivoimme saavamme heiltä tietoa neljänteen tutkimuskysymykseemme, miten kirkko ja seurakunta voivat tukea ryhmästään sivuun jäävää lasta. Emme kuitenkaan saaneet vastauksia neljänteen tutkimuskysymykseemme, minkä

vuoksi poistimme sen. Jälkikäteen ajatellen, olisimme voineet sisällyttää kyselylomakkeeseemme kysymyksen liittyen kirkkoon ja seurakuntaan sivuun jäävän lapsen tukijana.

Kirkollinen näkökulma ei tullut esille kyselylomakkeissamme, koska halusimme kyselylomakkeiden olevan samanlaisia molempien päiväkotien työntekijöille tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi. Toinen päiväkodeista ei tuo kristillisyyttä esille toiminnassaan muutoin kuin pikkukirkon muodossa ja tästä syystä emme nostaneet kirkollista näkökulmaa esille kyselylomakkeissamme. Koska saamme kelpoisuuden diakonian virkaan, halusimme näin ollen tuoda esille kirkon ja seurakunnan mahdollisuudet ryhmittään sivuun jäävän lapsen tukemiseen esille tutkimusten ja kirjallisuuden kautta.

Tutkimuksista ja kirjallisuudesta käy ilmi, että kirkolla ja seurakunnalla on lapsi- ja perhetyön kautta mahdollisuus tukea monin eri tavoin sivuun jäävää lasta. Kirkko tarjoaa lapsille ja perheille erilaisia kerhoja ja leirejä, pyhäkoulutoimintaa, lapsivastaanottoja sekä perheasiainneuvottelukusten järjestämiä palveluja (Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 22, Lindholm 2007, 28, Mattila 2003, 99).

Diakonian perustehtävistä voidaan sivuun jäävän lapsen kohdalla nostaa esille diakonian karitatiivinen ja katekeettinen tehtävä (Veikkola 2002, 115, 117). Karitatiivisen diakonian yksilöllinen ja välitön auttaminen voivat olla tarpeellisia sivuun jäävän lapsen kohdalla. Katekeettiseen tehtävään sisältyvä kasvatuksellinen funktio mahdollistaa lasten kasvattamisen toisen hyväksymiseen ja kunnioittamiseen liittyviä arvoja noudattaen.

Lähtökohdat lapsidiakonialle löytyvät diakonian perustehtävistä. Lapsidiakonian pyrkimys reagoida hädän ja turvattomuuden tunteisiin ennaltaehkäisevästi korostuu sivuun jäävän lapsen kohdalla. Tavoitteena on lapsen huomioiminen lievittämällä lapsen turvattomuuden tunnetta ja huolehtimalla lapsesta sekä tukemalla lapsen persoonaa. Lapsidiakonian ajatus tarjota lapselle edes yksi turvallinen aikuinen korostaa päivähoidon työntekijän roolia turvallisena aikuisena. Lapsidiakonian tavoitteet voivat näkyä päiväkodin toiminnan suunnittelussa ja toteutumisessa. (Mattila 2003, 8, 15–17, 104–106.)

11.4 Opinnäytetyömme aiheeseen liittyviä tutkimuksia

Hyödynsimme opinnäytetyössämme monia aihetta sivuavia tutkimuksia. Opinnäytetyömme kiinteimmin liittyvät tutkimukset ovat julkaistu vuonna 2009. Nämä tehdyt tutkimukset osoittavat, kuinka ajankohtaista on erityisen huomion kiinnittäminen lasten ja nuorten tukemiseen.

Oulun yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa Anna-Liisa Lämsä tutkii lasten ja nuorten syrjäytymistä sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Lämsän väitöskirjasta löytyy yhtymäkohtia opinnäytetyömme teoreettiseen viitekehykseen. Lämsän mukaan viranomaisen voi olla lapselle lähiomainen. Tärkeintä on, että lapsella on joku ihminen, jonka puoleen kääntyä. (Lämsä 2009.) Päiväkodin työntekijän rooli turvallisena aikuisena näkyy opinnäytetyömme teoreettisessa viitekehysessä. Lämsä nostaa tutkimuksessaan esille 1990-luvulla korostuneen ihmisten oman vastuun, joka näkyy myös kasvatuksessa (Lämsä 2009). Teoreettisessa viitekehysessämme olemme käsitelleet yhteiskunnan muutosten vaikutusta perheisiin. Yksilöllisyyden korostaminen yhteiskunnallisissa arvoissa ja lasten kokeminen esteenä vanhempien omille tavoitteille ja vapaudelle kertovat yhteiskunnassamme tapahtuneista muutoksista. Lapsen kasvatukseen ja hoitamiseen liittyvät tiedot ja taidot eivät enää siirry sukupolvelta toiselle.

Helsingin yliopistossa vuonna 2009 tehdyssä väitöskirjassa Eira Suhonen tutkii päiväkodissa aloittaneita alle nelivuotiaita lapsia, joilla on erityisen tuen tarpeita. Tämän väitöskirjan tuloksista nousee samansuuntaisia tuloksia kuin opinnäytetyössämme. Väitöskirjan tulosten mukaan arasti tai ylivilkkaasti itseään ilmaisevat lapset tarvitsevat aikuisen turvaa ja ohjausta päästäkseen leikkiin mukaan. Tämä vaatii aikuiselta herkkyyttä havaita, mitä lapsi haluaa ja taitoa auttaa lasta. Opinnäytetyömme tuloksissa korostuu aikuisen aktiivinen rooli lapsen tukijana. Suhosen mukaan pienemmille lapsille tarkoitettujen päiväkotiryhmien suuruuteen tulisi kiinnittää huomiota, mikä näkyy myös opinnäytetyömme tuloksissa.

Opinnäytetyöprosessimme loppuvaiheessa paikallisessa sanomalehdessä julkaistiin artikkeli ”Kiusaaminen alkaa jo päiväkodissa”. Artikkelissa kerrottiin tutkimuksesta, joka liittyy Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Folkhälsanin ja sosiaali- ja terveysministeriön vuoden alussa alkaneeseen hankkeeseen ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten paris-

sa”. Ilmiötä on tutkittu Suomessa hyvin vähän. Monet ihmiset eivät usko, että alle kouluikäiset lapset osaavat tietoisesti kiusata toisiaan. Tutkimuksesta, käy ilmi, että leikki-porukasta pois jättäminen on yleisin kiusaamisen muoto. Tutkimuksen mukaan tyypillinen kiusaamistilanne on, kun lapsi häiritsee muiden lasten leikkejä, jolloin hänet torjutaan ryhmän ulkopuolelle. Lapsesta tulee helposti päiväkodin työntekijän silmissä syyllinen, vaikka kyseessä voivat olla toistuvat torjutuksi tuleminen kokemukset. Vaikka yksinäinen lapsi vaikuttaisi tyytyväiseltä, aikuisen tulisi puuttua tilanteeseen ja ottaa selvää, miksi lapsi on yksin. Jotta torjutun rooli ei jää pysyväksi, tulee aikuisen tiedostaa asian olemassaolo ja puuttua siihen. Lapsen on itse vaikea vaikuttaa tilanteeseensa. (Väyrynen 2009.)

Opinnäytetyömme tuloksista löytyi yhtymäkohtia edellä mainittuun tutkimukseen. Opinnäytetyömme tulosten perusteella lapsi jää sivuun kiusaamistilanteissa, joissa muut lapset jättävät hänet ryhmän ulkopuolelle. Opinnäytetyöhömmme osallistuneiden päiväkotien työntekijät korostivat vastauksissaan aikuisen havainnointia ja puuttumista sivuun jäävän lapsen kohdalla. Jotta aikuisen havainnointi ja puuttuminen mahdollistuisivat, työntekijä tarvitsee aikaa lapsen kohtaamiseen. Opinnäytetyömme nimi ”...Aikaa kohdata rauhassa lapsi...” nousee erään päiväkodin työntekijän vastauksesta. Tämä näkyi jollakin tapaa kaikkien kyselyyn osallistuneiden vastauksissa.

11.5 Jatkotutkimushaasteita

Vaikka tutkimusongelma saadaan ratkaistua, ei se tarkoita, että tutkimusprosessi olisi päättynyt. Tutkimuksesta saadut tulokset voivat herättää uusia kysymyksiä ja teoreettisia ongelman asetteluja. Yhden tutkimuksen loppu voi aloittaa toisen tutkimuksen. (Alasuutari 2001, 278.)

Päiväkodin työntekijöiden kokemusten kautta saatu tieto osoittaa, että sivuun jäävien lasten parista löytyy tutkimushaasteita. Lapset voivat jäädä sivuun monista syistä ja näiden syiden tarkempi tutkiminen avaa sivuun jäävien lasten maailmaa. Päiväkotien työntekijät toivoivat lisää keinoja sivuun jäävien lasten tukemiseen. Näiden keinojen etsiminen ja kehittäminen päiväkotiympäristöön sopiviksi antavat aihetta jatkotutkimukselle.

Myös jo olemassa olevien työtapojen kehittäminen luo pohjaa käytännönläheiselle tutkimukselle.

Kyselyyn vastanneiden päiväkodin työntekijöiden vastauksista nousee esille aikuisen asema sivuun jäävän lapsen tukemisessa. Päiväkodin työntekijöiden vastuksissa korostui aikuisen puuttuminen sivuun jäävän lapsen tilanteeseen ja lapsen tukeminen vertaisryhmän toimintaan mukaan pääsemiseksi. Tutkimushaasteena on päiväkodin työntekijöiden valmiuksien kartoittaminen sivuun jäävän lapsen kohtaamiseen ja millaista tukea he tarvitsevat tähän.

LÄHTEET

- Aaltonen, Marjo, Ojanen, Tuija, Sivén, Tuula, Vihunen, Riitta & Vilén, Marika 2001. Lapsen aika. Juva: WS Bookwell Oy.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Alasuutari, Pertti 2001. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Alopaeus-Karhunen, Pirkko & Wennermark, Pirjo-Liisa 2004. Evankelisluterilaisen kirkon lapsityön historia. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Jyväskylä: Kirjapaino Gummerus Oy, 13–23.
- Bowlby, John 1979. The making and breaking of affectional bonds. London: Tavistock Publications.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Grönfors, Martti 1985. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Porvoo: WSOY.
- Hartup, William 1989. Social relationships and their developmental significance. *American Psychologist*, 44, 120–126.
- Hautamäki, Airi 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: Dark Oy, 13–66.

- Heino, Harri, Salonen, Kari, Rusama, Jaakko & Ahonen, Risto 1997. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskus.
- Heinämäki, Liisa 2004. Erityisesti päivähoidossa. kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityispäivähoidon funktiosta palvelujärjestelmässä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Heinämäki, Liisa 2006. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: STAKES.
- Henkilötietolaki 22.4.1999/523. Viitattu 30.9.2009
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=henkil%C3%B6tietolaki>
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Jääskeläinen, Ilkka 2004. Diakoniatoiminnan muodot. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakoniatyön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 192–232.
- Kainulainen, Sakari 2002. Suomalainen yhteiskunta murroksessa. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakoniatyön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 173-191.
- Kainulainen, Sakari 2004. Oikein, totta ja hyödyllistä. Teoksessa Hannu Kotila ja Arto Mutanen (toim.) Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu. Helsinki: Edita, 68-77.

- Kalland, Mirjam 2003. Vauvan sairaus tai vamma varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus Helsinki: WSOY, 191-203.
- Kalland, Mirjam 2007. Perhe tämän päivän yhteiskunnassa. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen (toim.), Neuvolatyön käsikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy, 347-353.
- Kallioniemi, Arto 2004. Uskonnonpedagogiikka lapsityön taustalla. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Jyväskylä: Kirjapaino Gummerus Oy, 49-60.
- Kangaspunta, Riitta & Värri, Merja 2007. Hyvinvointineuvola-toimintamalli. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen (toim.), Neuvolatyön käsikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy, 477-485.
- Kansanterveyslaki 28.1.1972/66. Viitattu 8.9.2009.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1972/19720066?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kansanterveyslaki>
- Kantola, Ilkka 2004. Lapsityön teologian edellytyksiä. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Jyväskylä: Kirjapaino Gummerus Oy, 105-117.
- Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka 2003. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kaskeala, Marja & Kekkonen, Marjatta 2008. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kirkkohallitus i.a. Kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010.
Suomen evankelis-luterilainen kirkko.

Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö i.a. Diakonian asiasanasto. Viitattu 24.9.2009.
<http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/asiasanasto04.html#SOSIAALITY%D6+JA+DIAKONIA>. Tuloste tekijän hallussa.

Kontu, Elina 2001. Vuorovaikutuksesta leikkiin ja leikistä draamaan – ”Lähdetään yhdessä tähdenlennolle”. Teoksessa Päivi Pihlaja ja Elina Kontu (toim.) Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Helsinki: Edita Oyj, 84-111.

Kuokkanen, Helena 2006. Kasvatus ja varhaiskasvatus. Teoksessa Arja Häkkä, Helena Kuokkanen ja Arja Virolainen (toim.) Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. Helsinki: Edita Prima Oy, 9-64.

Kuokkanen, Ritva, Kivirinta, Mervi, Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena 2005. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Multiprint Oy.

Laine, Kaarina & Neitola, Marita (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Painosalama Oy.

Laine, Kaarina 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Laine, Kaarina 2006. Lapsen sosiaalinen maailma päivähoidossa. Teoksessa Arja Häkkä, Helena Kuokkanen ja Arja Virolainen (toim.) Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. Helsinki: Edita Prima Oy, 65-107.

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36. Viitattu 8.9.2009
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

- Lindholm, Marja 2007. Neuvola osana perusterveydenhuoltoa. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen (toim.), Neuvolatyön käsikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy, 19-25.
- Lindholm, Marja 2007. Neuvolatyön verkostot. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen (toim.), Neuvolatyön käsikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy, 26-30.
- Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Mattila, Kati-Pupita 2003. Lapsidiakonian käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Miles, Matthew. B. & Huberman, A. Michael 1994. Qualitative data analysis. California: Sage.
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mäntylä, Ritva 2007. Kertovan muutosselonteon menetelmä – Opettajatiimien kehitymis- ja oppimisprosessi. Teoksessa Eija Syrjäläinen, Ari Eronen ja Veli-Matti Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy- Juvenes Print, 40-61.
- Ojanen, Sinikka 2006. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Paajanen, Pirjo 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? – suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E30/2007. Helsinki.

- Pessi, Anne Birgitta 2009. Diakonia eilen, tänään, huomenna. Pääkirjoitus. Diakonian tutkimus.
- Peterson, Nancy L. 1987. Early intervention for handicapped and at-risk children. London/Denver: Love Publishing Company.
- Räisänen, Heikki 2002. Diakonia ja varhaisen kristinuskon leviäminen. Teoksessa Mikko Lahtinen ja Tuulikki Toikkanen (toim.) Anno Domini 2002. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden diakoniasäätiö, 98–112.
- Rättyä, Lea 2004. Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Oulun yliopisto. Hoitotieteen ja terveystieteiden laitoksen lisensiaatintutkimus.
- Ryökäs, Esko 2002. Teoksessa Mikko Lahtinen & Tuulikki Toikkanen (toim.) Anno Domini 2002. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden diakoniasäätiö,
- Salmi, Minna 2001. Työelämän vastuu vanhemmuudesta ja lapsuudesta. Teoksessa Marjatta Bardy, Minna Salmi ja Tarja Heino Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 200-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 54-57.
- Salmi, Samuel 2004. Vieläkö perhe kantaa? Viitattu 9.9.2009
<http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/kksv/20043/salmi.htm>. Tuloste tekijän hallussa.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus Oy.
- Sauli, Hannele & Salmi, Minna 2001. Suomalainen lapsi ja perhe. Teoksessa Marjatta Bardy, Minna Salmi ja Tarja Heino Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 200-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 23-27.

- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: Dark Oy, 7-12.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Varhaiskasvatustyöryhmän muistio. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. Lasten neuvola lapsiperheiden tukena. Suuntaviivat lastenneuvolatoiminnan järjestämisestä kunnille. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Stakes 2004. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Strum, Connie 1997. Creating Parent-Teacher dialogue: Intercultural Communication in Childcare. *Young children* 52 (7), 34-38.
- Suhonen, Eira 2009. Erityistä tukea tarvitsevan taaperon sopeutuminen päiväkotiryhmään. Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008. Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008. Kirkon perheneuvonta. Viitattu 17.11.2009.
[http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/B369B8E28115A285C22576400034B5EA/\\$file/Kirkon%20perheneuvonta.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/B369B8E28115A285C22576400034B5EA/$file/Kirkon%20perheneuvonta.pdf)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008. Rakkauden lahja. Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta. Viitattu 14.10.2009
[http://evl.fi/EVLfi.nsf/documents/D04FB8F99B7992B0C22574DB0026A56C/\\$file/rakkauden_lahja.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/documents/D04FB8F99B7992B0C22574DB0026A56C/$file/rakkauden_lahja.pdf)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko – Apua, tukea ja neuvoja talouteen i.a. Viitattu 17.11.2009

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68A1192FF598AD70C2256FEB00258F21?OpenDocument&lang=FI>

Suomen evankelis-luterilainen kirkko - Kirkon perheneuvonta i.a. Viitattu 24.9.2009

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/40D5B401E55B1785C225748000449ACD?OpenDocument&lang=FI>. Tuloste tekijän hallussa.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko – Meidän perhe i.a. Viitattu 17.11.1009

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/55734ADAC9F52F06C2256FEB0024D0D8?OpenDocument&lang=FI>

Thitz, Päivi 2006. Diakonian yhteisölliset merkitykset. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Opinnäytetutkielma.

Tilus, Pirjo 2004. Pelistä pois? Huolehtivan koulun haaste. Juva: WS Bookwell Oy.

Tuomi, Jouni 2008. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tähkä, Veikko 1997. Psykoanalyttinen psykoterapia nykypäivän lääketieteessä. Suomen Lääkärilehti 52 (17), 2093-2099. Viitattu 8.10.2009. Saatavissa http://www.fimnet.fi/cgicug/brs/brshowdoc.pl?start=1&session_id=7374.2845005521, FiMnet Tietokannat.

Uusimäki, Mervi 2005. Perhetyötäkö kaikki? Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus.

Veikkola, Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.)
Diakoniatyön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 107-128.

Väyrynen, Heli 2009. Kiusaaminen alkaa jo päiväkodissa. Kaleva 11.10., 4.

LIITE 1

Saatekirje

Hyvä päiväkodin työntekijä!

Olemme kolmannen vuoden sosionomi-diakoniopiskelijoita Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötämme sivuun jäävien lasten huomioimisesta päiväkotiympäristössä.

Pyrimme saamaan selville, miten sivuun jäävät lapset näkyvät lasten kanssa toimivien työntekijöiden työssä ja millaisia keinoja ja tukimuotoja heillä tällä hetkellä on sivuun jäävien lasten kanssa työskentelyyn. Haluamme saada selville, millaisia keinoja ja tukimuotoja työntekijät toivovat sivuun jäävien lasten huomioimiseen. Tavoitteenamme on, että päiväkodin toimintaan saataisiin mukaan myös ne lapset, jotka helposti jäävät yksin, eivätkä mene mukaan leikkeihin.

Tarvitsemme opinnäytetyöhömmme kokemuseräistä tietoa päiväkodissa työskenteleviltä henkilöiltä. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja tapahtuu ilman nimeä. Käsittelemme saadut vastaukset luottamuksellisesti. Valmis opinnäytetyö on luettavissa Diakonia-ammattikorkeakoulun Oulun yksikön kirjastossa ja internetissä Diakonia-ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelujen opinnäytetietokannassa joulukuussa 2009. Mikäli teillä on kysyttävää opinnäytetyötämme koskien, vastaamme mielellämme kysymyksiinne. Liitteenä on kyselylomake.

Toivomme teidän palauttavan kyselylomakkeen viimeistään 18.6.2009 päiväkotinne johtajalle, jolta haemme vastauksenne kyselyymme. Pahoittelemme hieman kiireistä aikataulua.

Ystävällisin terveisin

Jenna Koskela
jenna.koskela@student.diak.fi
p. 040 778 1391

Jaana Kaiponen
jaana.kaiponen@student.diak.fi
p. 044 997 1438

LIITE 2

Kyselylomake

KYSELYLOMAKE

1. Ammatti?

- a) avustaja
- b) lastenhoitaja
- c) lastentarhanopettaja
- d) päiväkodin johtaja
- e) muu, mikä? _____

2. Missä päiväkodissa työskentelette?

3. Montako vuotta olet työskennellyt päivähoidon kentällä?

4. Miten sivuun jäävät lapset näkyvät työssänne?

5. Millaiseksi kuvailisitte sivuun jäävää lasta?

muiden torjuma

torjuva

yksinäinen	☐
pelokas	☐
arka	☐
jännittynyt	☐
surullinen	☐
vihamielinen	☐
muu, mikä?	☐

6. Millaisia esimerkkejä ja kokemuksia teillä on sivuun jäävistä lapsista päiväkodin arjessa?

7. Millaisia keinoja ja tukimuotoja tunnette omaavanne tällä hetkellä sivuun jäävän lapsen huomioimiseen ja hänen saamiseksi mukaan vertaisryhmän toimintaan?

8. Millaisia keinoja ja tukimuotoja toivotte saavanne sivuun jäävien lasten huomioimiseen?

9. Miten syihin, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti lasten mielenterveyteen, voidaan mielestänne puuttua päivähoidossa?
